

TALLINNA ÜLIKOOL  
GERMAANI-ROMAANI KEELTE JA KULTUURIDE INSTITUUT  
TÕLKEKOOLITUSE OSAKOND

Maire-Liis Rohtma

LASTEKIRJANDUSE TÕLKIMINE VÕÕRKEELTEST EESTI KEELDE  
AASTATEL 1991–1999

Magistritöö

Juhendaja: Triin Pappel, M.A.

Tallinn 2011

# SISUKORD

SISUKORD.....	2
SISSEJUHATUS .....	3
1. TEOREETILINE ALUS .....	6
1.1. Tõkeloo koostamine.....	6
1.2. Polüsüsteemide teooria .....	9
1.3. Lastekirjanduse määratlus.....	13
2. KULTUUR JA KIRJASTAMISTEGEVUS TÕLKEKIRJANDUSES.....	18
2.1. Kultuuri tähtsus lastekirjanduses .....	18
2.2. Kultuuri vahendamise eripära lastekirjanduses .....	21
2.3. Kirjastamistegevus .....	23
2.3.1. Kirjastamistegevus nõukogude ajal .....	24
2.3.2. Kirjastamistegevus 1990. aastatel .....	26
3. TÕLKED LASTEKIRJANDUSES AASTATEL 1991–1999.....	31
3.1. Bibliograafiad .....	31
3.2. Ülevaade tõlgetest lastekirjanduses .....	34
3.2.1. Tõlgete valdkonnad ja osakaal .....	34
3.2.2. Tõlgitud keeled .....	44
3.3. Tõlkija .....	47
JÄRELDUSED .....	51
KOKKUVÕTE .....	52
SUMMARY .....	54
KASUTATUD KIRJANDUS .....	56

## SISSEJUHATUS

„Me teame, et tänapäeval on raamatuid palju. Kuid seda, mida nad endas sisaldavad, on veel rohkem.“ (Mälk 1995: 1). Inimeste isiksuste väljakujunemine saab alguse lapsepõlves. See, millisteks me kujuneme täiskasvanutena, on suuresti mõjutatud keskkonnast, mis ümbritses meid lapsena. Sel ajal valitsenud kultuurilisel, sotsioloogilisel ja majanduslikul olukorral on oma tähtsus.

Lapsed õpivad ümbritsevat maailma tundma suuresti just raamatute kaudu. Raamatud tutvustavad lastele nii kaasaega kui ka möödunut, nii lugeja kultuurikeskkonnas toimuvat kui ka kaugete rahvaste eluolu. Raamatud on hindamatu väärtusega informatsiooniallikad, mis peaksid olema iga ühiskonna kultuurielu keskpunktis.

Väikesele ja noorele lugejale sobivad eelkõige tema emakeeles kirjutatud teosed. Kuid lugeja kodumaa algupärane kirjandus annab kõige paremini edasi just selle maa olemust. Teiste maade, kultuuride ja rahvaste tutvustamisel jääb sellest väheks. Vaja on tutvustatava keskkonna algupärast kirjandust. Kuna aga lapsed võõrkeeles kirjutatud raamatuid üldjuhul ei loe, siis on kirjandussüsteemis äärmiselt olulisel kohal tõlkekirjandus, mille ülesanne on vahendada noorele lugejale võõraid kultuure.

Käesolevas magistritöös on vaatluse alla võetud lastekirjanduse tõlkimine võõrkeeltest eesti keelde aastatel 1991–1999. Teema on aktuaalne, kuna kirjanduse põhjal võib öelda, et tõlkelugude koostamisega ei ole eriti palju tegeletud. Seda terve maailma mastaabis ning eriti Eesti kontekstis, rääkimata lastekirjandust puudutavatest tõlkelugudest. Tegelikult ei ole kuni viimase ajani lastekirjandusele üleüldse suurt tähelepanu pööratud. Kirjandusteoreetikud on pidanud lastekirjandust teisejärguliseks ning millekski, mis ei vääri eraldi mainimist. Kuid tegelikult on see kirjandusharu väga oluline, kuna kõik inimesed on kunagi lapsed olnud ja igaühel on oma eriline suhe lastekirjandusega. Seega ei ole kuidagi õige lastekirjandust alaväärtustada. Vastupidi, sellega peaks järjest rohkem ja rohkem tegelema hakkama.

Käesoleva töö jaoks on valitud kindel ajavahemik, sest kuidagi tuleb töö ajalist ulatust piiritleda. Tõlkeloo koostamine kogu lastekirjandusest ei ole magistritöö raames mõeldav. Perioodi alguseks sai valitud 1991. aasta, kuna siis vabanes Eesti ametlikult Nõukogude Liidu võimu alt ning taastas oma iseseisvuse. Seoses sellega toimusid

mitmed muutused nii sotsiaal-, kultuuri- kui ka majanduselus. Autori jaoks on huvitav välja selgitada, millised muutused toimusid lastekirjanduse tõlkimisel ja kirjastamisel üldiste muutuste taustal. Vaadeldava perioodi viimane aasta on 1999, kuna tundub loogiline panna punkt kümnendi, ja antud juhul isegi sajandi, lõpuga.

Teema paikapanemisel ei ole piiratud keeli, millest tõlkimist vaadelda. Kuna on teada, et Nõukogude Liidu ajal tõlgiti peamiselt vene ja teiste liiduvabariikide keeltest, siis on huvitav uurida kui paljudele ja millistele keeltele suunati tähelepanu pärast Nõukogude Liidu lagunemist. Seega töö eesmärgiks on anda ülevaade sellest, kui palju, mida ja mis keeltest sel perioodil tõlgiti ehk kaardistada olukorda lastekirjanduse tõlkimises 20. sajandi viimasel kümnendil.

Käesolev magistritöö on jagatud kolmeks peatükiks, millel on omakorda alapeatükid. Töö kirjutamisel on kasutatud kirjeldavat ja analüüsivat meetodit. Esimene peatükk keskendub teooriale. Kuna magistritöö kujutab endast tõlkeloo koostamist, siis üheks teoreetiliseks aluseks on Anthony Pymi raamat „Method in Translation History“, mis annab põhisuunised tõlkeloo koostamiseks. Samuti on antud ülevaade iisraeli kirjandus- ja kultuuriteoreetiku Itamar Even-Zohari polüsüsteemide teooriast, kuna lastekirjanduse uurija Ave Mattheuse (end. Tarrend) sõnul sobivad tema seisukohad hästi Eesti lastekirjanduses valitseva olukorra iseloomustamiseks (Tarrend 2005b: 31). Esimese peatüki viimane alapeatükk on pühendatud lastekirjanduse määratluse selgitamisele. Töö autor peab seda oluliseks, kuna käesolev magistritöö käsitleb lastekirjanduse tõlkimist ja selle jaoks oleks vaja teada, mida täpselt peetakse lastekirjanduseks, mille tõlkimisest on juttu. Nagu nimetatud alapeatükist selgub, leidub erinevate teoreetikute ja maade lõikes erinevaid määratlusi, kuid siiski on suudetud paika panna üks definitsioon, mis tundub olevat kõige laiemalt levinud. Lastekirjanduse määratluse kirjeldamisel on autor kasutanud Eesti lastekirjandusega tegelevate uurijate (nt. Reet Krusten, Ave Mattheus, Krista Kumberg jt.) töid.

Töö teises peatükis kirjeldatakse esmalt kultuuri olemust. See on oluline, kuna lasteraamatute tõlkimisega tuuakse lastele lähemale teised, nende jaoks seni tundmatud kultuurid. Kultuur on äärmiselt tähtis ka tõlkija kontekstis, sest tõlkija peab adekvaatselt tajuma nii tõlgitava teose lähtekultuuri kui ka sihtkultuuri. Seda kõike arvestades pidas autor kultuuri käsitlemist vajalikuks. Teise peatüki teine osa keskendub kirjastamisega seonduvale. Siinkohal on asendamatuks allikaks olnud Aile

Möldre töö „Kirjastustegevus ja raamatulevi Eestis aastail 1940–2000“. Palju abi on olnud ka Eesti Lastekirjanduse Keskuse väljaandest „Nukits“ ja samuti Eesti Lastekirjanduse Teabekeskuse Toimetistest. Kirjastustegevus on kirjanduse üks lahutamatu osa. Ilma selleta ei jõua autori kirjutatud ja/või tõlkija tõlgitud teosed lugejateni. Kui Nõukogude Liidu ajal lähtuti kõiges kirjastustega seonduvast, sealhulgas väljaantavate nimetuste loetelus ja arvus, Moskva käskudest, siis koos taasiseseisvumisega said kirjastused vabad käed otsustamaks, mida ja kui palju avaldada. Seega nimetatud alapeatükk heidab valgust küsimusele, miks 1990-ndatel oli tõlkekirjandusel väga suur roll.

Kolmas peatükk püüab anda ülevaadet sellest, mida, kui palju ja mis keeltest tõlgiti lastekirjandust 1990. aastatel. Selles peatükis on kõige olulisemaks bibliograafiad, mille käesoleva töö autor sai Eesti Lastekirjanduse Keskuse töötajatelt. Bibliograafiad olid üldjuhul jaotatud valdkondade järgi osadeks ning tänu sellele sai autor 5 valdkonna – rahvaluule, luule, proosa, koomiksid, aime- ja rakendusliku sisuga kirjandus – lõikes välja tuua, millises valdkonnas ilmus tõlkeid kõige rohkem. Samuti on analüüsi tulemusena välja toodud keeled, millest käsitletaval perioodil enim tõlgiti.

Töö autor tänab siiralt oma juhendajat Triin Pappelit, kelle abita ei oleks käesolev magistr töö võimalikuks saanud. Samuti on autor tänu võlgu Eesti Lastekirjanduse Keskuse töötajatele, kes olid lahkesti nõus aitama bibliograafiatega.

# 1. TEOREETILINE ALUS

## 1.1. Tõlkeloo koostamine

Enamikes kultuurides võime näha terveid kirjandusarengu perioode, mis on tõlkelooliselt hoopis uurimata või uuritud vaid fragmentaarselt. Veelgi teravam on tõlkeloo koostamise põhimõtete probleem. Kuidas tõlkelugu kirja panna? Kas tõlkelugu on tõlgitud teoste ajalugu (mida millal tõlgiti), või peab ta kindlaks tegema tõlgete kvaliteedi erinevatel perioodidel, või peaks ta olema tõlkemeetodite ajalugu, või hoopis tõlketeoreetilise mõtte ajalugu jne. Juba see võimalike küsimuste rohkus tõendab, et tõlkeloo koostamisel on tõlketeaduse praegusel (enesemääratlemise) arenguetapil eriline tähtsus. (Torop 1999: 42).

Tõlkeloo koostamise meetodi väljatöötamisel peaks otsima vastust vähemalt kahele järgnevale küsimusele: esiteks, kuidas tõlkelugu koostada; ja teiseks, miks peaks tõlkeloo koostamisel eelistama üht moodust teisele. Neile küsimustele püüab vastust leida Anthony Pym oma raamatus „Method in Translation History“. Pymi lähenemine on huvipakkuv, kuna ta kirjutab tõkeloost oma isiklikust kogemusest lähtudes. (Pym 1998: VII–VIII). Käesoleva töö autori arvates kalduvad teoreetikud üldjuhul olema liiga kinni teoorias, Pym aga pikib teoreetilise jutu vahele päris palju praktilist kogemust, mis on vägagi tervitatav. Tema teooria sobib töö aluseks suurepäraselt just selle tõttu, et algaja tõlkeloo koostaja jaoks seletatakse samm-sammult lahti, kuidas eesseisvale ülesandele läheneda tuleks, et tulemuseks oleks ühtne tervik.

Pym formuleerib neli põhimõtet, mis kehtivad tõlkeloo koostamisel:

1. Tõlkelugu peaks selgitama, miks tõlked teatud sotsiaalsel ajal ja sotsiaalses kohas aset leidsid. Teiste sõnadega peaks tõlkelugu tegelema sotsiaalse põhjuslikkuse probleemidega.
2. Ajaloolise teadmise keskseks esemeks ei peaks olema tõlketekst ega selle kontekstuaalne süsteem ega isegi selle keelelised omadused. Keskne objekt peaks olema tõlkiv inimene, kuna ainult inimestel on sellist laadi vastutusvõime, mis vastab sotsiaalsele põhjuslikkusele. Ainult tõlkijate ja neid ümbritsevate inimeste (kliendid, patroonid, lugejad) kaudu on meil

võimalik proovida mõista, miks tõlked teatud ajal ajaloos aset leidsid. Selle mõistmiseks peame keskenduma tõlgetega seotud inimestele.

3. Kolmas põhimõte täiendab eelnevat põhimõtet. Kui tõlkeloo keskseks objektiks on tõlkija, siis peab tõlkelugu keskenduma sotsiaalsele kontekstile, milles tõlkija elas ja töötas. Neid kontekste nimetatakse tänapäeval sihtkultuurideks. Kuid Pym leiab, et praegusel ajal ei pruugi olla nii lihtne paigutada tõlkijat ühte kindlasse monokultuuri. Seega kalduvad tõlkijad Pymi arvates olema interkultuurilised, kuigi viimasele on raske omistada kindlat tähendust.
4. Neljas põhimõte käsitleb põhjuseid, miks peaks keegi üldse tahtma koostada tõlkelugu. Pymi arvates on põhjused olevikus. Me koostame tõlkelugu, et sõnastada, käsitleda ja üritada lahendada probleeme, mis mõjutavad meie endi olukorda. Meie lähtekoht on alati siin ja praegu. Ehk tõlkelugu ei pea alati olema suunatud ainult minevikku. (Pym 1998: IX–XI).

Pym määratleb tõlkelugu kui diskursuste kogumit, mis põhjendab tõlkimise valdkonnas toimunud või aktiivselt ennetatud muutusi. Nimetatud valdkond hõlmab tegevusi ja vahendeid, mille tulemuseks on tõlked (või mitte-tõlked), tõlgete (või mitte-tõlgete) mõjud, tõlketeooriad ja mitmed teised põhjuslikult seotud nähtused. (Pym 1998: 5).

Seega võib Pymi järgi jagada tõlkeloo vähemalt kolmeks valdkonnaks:

1. Tõlkearheoloogia – diskursuste kogum, mille ülesandeks on vastata tervele küsimusele või osale küsimusest, kes tõlkis mida, kuidas, kus, millal, kelle jaoks ja mis mõjud tõlkel olid. Siia võivad kuuluda mis tahes tegevused alates kataloogide koostamisest lõpetades biograafilise uurimistööga tõlkijatest.
2. Ajalooline kriitika – diskursuste kogum, mis annab hinnangu sellele, kuidas aitavad tõlked arengule kaasa või pärsvad seda. See on keeruline ülesanne, sest kõigepealt peaks suutma defineerida, mis on üldse areng. Suures plaanis peaks ajalooline kriitika seonduma tõlkeloo filoloogilise poolega, kuid tänapäevaseid väärtusi ei saa rakendada minevikus tehtud tõlgetele. Selleks et hinnata, kas tõlge on arengut soodustav meie jaoks siin ja praegu, peab

korralik ajalooline kriitika selgitama välja minevikus tehtud tõlke mõjud tõlke tegemise aja ühiskonnas. See ongi ajaloolise ja mitte-ajaloolise kriitika vahe.

3. Selgitamine – tõkeloo see osa, mis üritab selgitada, miks arheoloogilised objektid ilmned just siis ja seal, kus nad ilmned, ja kuidas need olid seotud muutusega. Arheoloogia ja ajalooline kriitika seonduvad kõige rohkem üksikute faktide ja tekstidega, kuid selgitamine peab seonduma selliste andmete põhjuslikkusega. (Pym 1998: 5–6).

Terve tõkelugu hõlmab diskursuseid kõigist eespool nimetatud kategooriatest. Ükski kolmest punktist ei saa seista omaette, vaid need peavad olema seotud ühtse tervikuga. On võimatu koostada arheoloogilist kataloogi, ilma omamata mingitki ettekujutust muutustest, mis raamivad neid väärtusi. Seega igaüks, kes tegeleb tõkeloo koostamisega, on mingil määral seotud nende kõigi kolme tegevusega. (Pym 1998: 6).

Arheoloogia sobib kõige paremini nimekirjade koostamisega, kriitika analüüsimise ja argumenteerimisega, selgitamine tihtipeale jutustamisega. Kuigi tõkeloos peaksid olema esindatud kõik eespool kolmes punktis nimetatud tegevused, siis pole keegi kohustatud tegelema nendega võrdsel määral või isegi samal ajal. (Pym 1998: 7–8).

Iseseisva distsipliinina on tõkelugu siiski lahutamatu kirjanduse sotsioloogiast ja ajaloost, komparativistikast jne. Neid seoseid tuleb tõkeloo koostamisel arvestada. Sarnaselt kirjandusloole koosneb tõkelugugi kahest põhiosast – tõlketekstidest ja tõlketegevusest ning tõlkekirjandust kui teatavat kirjandusliiki peegeldavatest mõtetest. Kuid need tõlkimisega seotud mõtted ei ole alati formuleeritud, sagedamini on need väljendatud implitsiitselt. Nende esiletoomiseks tuleb tõkeloo omaette probleemina keskenduda ka teoreetilisele aspektile. Pädevaid lahendusi aga pakkuda veel ei ole. (Torop 1999: 45).

Peeter Toropi järgi ei saa tõkeloo peasihiks olla tõlgete kvaliteedi hindamine, vaid pigem vastamine küsimusele, kuidas kunagi tõlgiti. Ainult nii on tõkelool ka teoreetilist väärtust. Seepärast on üheks tõlketeaduse oluliseks ülesandeks asendada hinnangulisus kirjelduslikkusega. (Torop 1999: 46).



Viimati nimetatud ülesannet on täitnud ka käesoleva töö autor. Töö raames ei ole vaadatud tõlke kvaliteeti, sest see eeldaks subjektiivset hinnangut, mis vastavalt eespool mainitule ei lähe Peeter Toropi järgi kokku tõlkeloo eesmärgiga. Hinnangute andmise asemel on kirjeldatud olukorda lastekirjanduse tõlkemaastikul kindlal ajajärgul. Ühtlasi on töö autor järginud eespool nimetatud nii Anthony Pymi kui ka Peeter Toropi mõtet, et tõlkija on oluline tegur tõlkeloo koostamisel. Seetõttu on töö kolmandas peatükis eraldi alapeatükk ka tõlkija kohta.

## ***1.2. Polüsüsteemide teooria***

Tõlketeaduses on levinud seisukoht, et tasakaalustatud kultuuriruumis tõlgitakse selleks, et täita mingeid arengutühimikke või lünki. (Tarrend 2005b: 31). Seda väidab näiteks Gideon Toury, kes ütleb, et kultuurid pöörduvad tõlkimise poole just sellepärast, et see on võimas moodus lünkade täitmiseks millal iganes ja kus iganes need lüngad ilmnevad (Toury 1995: 27). Seda mõtet on toetanud ka tõlkija ja kirjanduskriitik Enn Soosaar, kes on öelnud, et tõlkimine on tõlkimist väärt ainult siis, kui see kas toetab oma kirjanduse mõtteliikumisi, vormiotsinguid või pakub lugejale seda, milleni meil ei ole küütnud, mis ühel või teisel põhjusel puudub. (Soosaar 1980: 572). Lünkade täitmine on arusaadav, sest tõlgetel on sihtkultuuris tähtis roll: nad kas vahendavad väärtusi, mida antud kultuuriruumis endal ei ole ja mida loodetakse tõlgete kaudu omandada, või aitavad nad sihtkultuurile nn. lähtekultuuri lähemale tuua, näiteks tutvustada naabrite elu-olu. (Tarrend 2005b: 31).

Kuna töös käsitletavale perioodile eelneval ligikaudu 50 aastal oli Eesti enamikust maailmast eraldatud, siis ei ole imestada, et tekkis vajakajäämisi. Sealhulgas kirjanduse valdkonnas. Võimaluse avanedes hakati hoogsalt neid vajakajäämisi tasa tegema ning kirjanduses tähendas see nende teoste tõlkimist, mis sinnani olid enamasti kättesaamatud olnud.

Lastekirjanduse tõlkimise ja vastuvõtuga seotud küsimuste uurimine kujutab endast uurimisvaldkonda, mis senini ei ole Eesti teadlaste poolt kuigi suurt tähelepanu pälvinud. Ent ka mujal maailmas on vastavasisuliselt uurimustöid veel suhteliselt vähe. Põhjus võib peituda nii teoreetilise baasi puudulikkuses kui ka lastekirjanduse üleüldises madalas maines. (Tarrend 2004: 82).

Tõlgete ja algupäraste tekstide staatust kultuuri- või täpsemalt kirjandussüsteemis on uurinud mitmed teoreetikud. (Tarrend 2005b: 31). 1970-ndatel aastatel väikestest paljurahvuselistest riikidest (Iisrael, Belgia, Holland) alguse saanud tõlkeuuringud muutsid probleemi asetust: varasema, kitsalt tekstile suunatud ja teksti originaaliga võrdleva tõlketeaduse asemel hakati huvituma tõlkimise ja tõlgete vastuvõtu sotsiaalsest kontekstist, seejuures langes rõhk sihtkultuuri rollile (Tamberg 2009: 16). On üsna loogiline, et erinevad teooriad töötati välja just kohtades nagu Holland, Belgia ja Iisrael, sest esmajoonel väikesed ja piirkondlikud kultuurid on teadlikult kasutanud tõlkimist oma keeleliste või kirjandusalaste identiteetide moodustamisel. Sealsed uurijad on huvitatud individuaalsete kultuuride sünnist ja arengust. (Pym 1998: 17).

Lastekirjanduse uurija Ave Mattheuse järgi sobivad Eesti lastekirjanduses valitseva olukorra iseloomustamiseks hästi näiteks iisraeli kirjandus- ja kultuuriteoreetiku Itamar Even-Zohari seisukohad. (Tarrend 2005b: 31).

Itamar Even-Zohar tunnistab, et tõlgete rolli kirjandussüsteemis ja kultuuriruumis on uuritud suhteliselt vähe ning seega puudub igasugune ettekujutus tõlkekirjanduse funktsioonist ja kohast kirjandussüsteemis (Even-Zohar 2004: 199).

Even-Zohari järgi kujutab kirjandus nagu kõik teisedki ühiskondlik-kultuurilised nähtused endast keerulist, dünaamiliselt arenevat kooslust, milles on omavahel hierarhilistes suhetes mitu erinevat allsüsteemi. Kõik need allsüsteemid, mida omavaheliste tihedalt läbi põimunud seoste pärast on nimetatud polüsüsteemideks, võistlevad lugeja tähelepanu nimel. Kirjandussüsteemi siseselt toimub lakkamatu konkurents eri žanrite, koolkondade, stilistiliste põhimõtete, kanoniseeritud ja kanoniseerimata teoste, aga ka algupärandite ja tõlkekirjanduse vahel. Kirjandussüsteem omakorda konkureerib publiku enda poole võitmiseks kujutava kunsti, muusika, teatri, televisiooni jt. kunstiliikidega. Nii tekib mitmekihiline ja läbipõimunud võrgustik, mis on otseselt seotud ka majanduse, poliitika ja sotsiaalvaldkonna arengute ja eelistustega. (Tarrend 2005b: 31).

Itamar Even-Zohari kohaselt ei ole tõlkekirjandus mitte ainult mis tahes kirjandussüsteemi lahutamatu osa, vaid just kõige aktiivsem osa. Kuid mis kohta tõlkekirjandus polüsüsteemis omab ja kuidas on see koht seotud selle üldise

repertuaariga? (Even-Zohar 2004: 200). Polüsüsteemide teooria kohaselt kalduvad kirjanduslikud süsteemid olema pidevas muutavas olekus, hõivates kord perifeerse positsiooni ja siis jälle keskse positsiooni. Polüsüsteemide teooria on tekkinud selleks, et selgitada, kuidas kirjanduslikud süsteemid (lastekirjandus) toimivad ja arenevad erinevates sotsiaalsetes oludes. Tõlketeosed on tavaliselt perifeerses positsioonis (Hatim 2001: 67–68), kuid tõlkekirjanduse perifeersest positsioonist kirjandusteoorias ei ole õige järeldada, et tõlkekirjandusel on alaline perifeerne positsioon ka kirjanduse polüsüsteemis. (Even-Zohar 2004: 200). Tõlketeosed võivad mõnikord võtta enda kanda ka kesksema rolli. See tähendab, et kuigi tõlkekirjandust seostatakse tihti teisese ehk abistava funktsiooniga, siis sellest hoolimata suudab see teostada ka esmast funktsiooni polüsüsteemis. (Hatim 2001: 68).

Kui öeldakse, et tõlkekirjandus hoiab keskset positsiooni kirjanduse polüsüsteemis, siis see tähendab, et tõlkekirjandus võtab aktiivselt osa polüsüsteemi keskse osa kujundamisel. Võõrapäraste tööde kaudu tuuakse kodumaisesse kirjandusse jooni, mida seal enne ei olnud. Tõlked on polüsüsteemis juhtival kohal siis, kui:

- a) polüsüsteem ei ole veel kristalliseerunud ehk kui kirjandus on äsja tekkinud ja alles välja kujunemas;
- b) kirjandus on kirjanduse polüsüsteemis perifeerses või nõrgas või mõlemas positsioonis;
- c) kirjanduses ilmnevad pöördepunktid, kriisid või kirjanduslikud vaakumid. (Even-Zohar 2004: 200–201).

Noor, äsja tekkinud ja alles välja kujunemas kirjandus ei suuda ise tekste luua ja seega on suur kasu teiste kirjanduste kogemustest (Even-Zohar 2004: 201). Nii panid oma kirjandusele aluse roomlased, kes tõlkisid kreeka autorite teoseid, nagu ka teised Euroopa suurrahvad, näiteks prantslased, kes tõlkisid kreeka ja ladina keelest, et oma keelt ja kirjandust uute vormide ja väljendusvahendite abil rikastada. Samamoodi kujunes välja ka eestlaste kirjanduslugu, kus Kreutzwald, Jannsen, Koidula ja paljud teised rahvusliku ärkamisaja suurkujud vahendasid eesti keelde saksa keele mugandusi. (Tarrend 2005b: 32).

Teise punkti puhul on kirjanduses tühimik, mida saab täielikult või osaliselt täita tõlkekirjandus. Näiteks kirjandussüsteemis on kujunenud välja hierarhia Euroopa kirjanduste vahel. Selles polüsüsteemis on mõned kirjandused võtnud perifeerse positsiooni, mis tähendab, et need on suures ulatuses kujundatud väliskirjanduse baasil. Samas tugevamatel kirjandustel on võimalus valida, kas ja mida mõnest perifeerses positsioonis olevast kirjandusest üle võtta. (Even-Zohar 2004: 201). Samasuguse näite leiab ka lähemalt. Nõukogude Liidus olid vennasrahvaste kirjandused, kaasa arvatud eesti kirjandus, perifeerses positsioonis vene kirjanduse suhtes. Ideoloogilise mahajäämise likvideerimiseks käivitatud aktiivne tõlketegevus omandas peagi hiigelmõõtmed ja asus tõrjuma eestikeelset kirjandust. (Tarrend 2005b: 32).

Ave Mattheuse sõnul võib öelda, et eesti kirjandus täidab Even-Zohari poolt nimetatud kolmanda tingimuse – tõlgetel on eesti kirjandussüsteemis keskne positsioon seetõttu, et meie kirjandus on teatud mõttes kriisis või vaakumis. Õigupoolest ei ole kriisis mitte ainult kirjandus, vaid kogu ühiskond, sest kirjandus- ja kultuurielus mängivad suurt rolli ka teised eluvaldkonnad, näiteks poliitika ja majandus. (*Ibid.*).

See, et tõlkekirjandus võib olla kas perifeerne või keskne süsteem, ei viita sellele, et tõlkekirjandus on alati täielikult üks või teine. Kui tõlkekirjanduse üks osa võib olla keskses positsioonis, siis teine osa võib samal ajal olla perifeerses positsioonis. Tõlkekirjandus, mis pärineb suurest kirjandusallikast, omandab tavaliselt keskse positsiooni. Näiteks kahe maailmasõja vahelisel ajal omandas heebrea kirjandussüsteemis keskse positsiooni vene keelest tõlgitud kirjandus. Inglise, saksa, poola ja teistest keeltest tõlgitud kirjandus oli perifeerses positsioonis. (Even-Zohar 2004: 202). Sama kehtis meil ka Nõukogude Liidus, kus vene keelest tõlgitud kirjandus oli juhtpositsioonil ja kõik muu oli perifeerne.

Võib eeldada, et ükski süsteem ei jää alatiseks nõrgaks ega kriisi olukorda, kuigi mõne süsteemi puhul võib viimane asjaolu kesta väga kaua aega. Seega siimaani läbi viidud uuringud ja analüüsid näitavad, et tavapärane positsioon, mille tõlkekirjandus kirjandussüsteemis endale võtab, on perifeerne positsioon. (Even-Zohar 2004: 203). Sellest hoolimata on töö kolmandas peatükis näha, et 1990. aastatel võttis tõlkekirjandus eesti lastekirjanduses keskse positsiooni.

Esimestel aastatel oli see positsioon küll pisut nõrgem, kuid viimastel aastatel väga tugev.

### ***1.3. Lastekirjanduse määratlus***

Need uurijad, kes peavad lastekirjandust põhimõtteliselt esteetiliseks nähtuseks, on lastekirjanduse alguse Lääne-Euroopas fikseerinud 18. sajandi keskpaika. Lastekirjanduse kujunemisel iseseisvaks kirjandusharuks on olnud olulisteks mõjutajateks 18. sajandi valgustuslikud ja filantropistlikud ideed, samuti romantiline kirjandusvool, mille kaudu tuli lastekirjandusse muinasjutt ja hakkas arenema fantaasiakirjandus (Krusten 1995: 17). Sel varasel perioodil kujutas lastekirjandus endast moraliseerivat, didaktilist ja religioosset kirjasõna, mis oli mõeldud laste õpetamiseks ja kasvatamiseks, arutlused selle üle leidsid reeglina aset pedagoogilises kontekstis (Krusten, Kumberg, Mürsepp jt. 2006: 105).

Kui rahvaluule välja jätta, võib eesti laste kokkupuuteid kirjandusega jälgida alates 16. sajandist, mil ilmus katekismuseid ja aabitsaid. Ometi loetakse vaikivalt järjepideva lastekirjanduse alguseks Eestis 19. sajandi keskpaika. (Palm 2000: 6). Religioosset, moraliseerivat ja didaktilist laste õpetamiseks kasutatud trükisõna võib käsitleda lastekirjanduse kontekstis kui selle kirjandusharu eellugu. Samamoodi nagu oli usuline kirjasõna iga rahvuskirjanduse eellugu. 19. sajandi keskpaika loetakse *fiction*-lastekirjanduse kujunemisajaks. (Krusten 1995: 18). (*Fiction* tähendab ilukirjandust ja *non-fiction* mitte-ilukirjandust (Krusten 1995: 13) ehk kõike muud, mis jääb ilukirjandusest väljapoole.)

18. ja 19. sajandil, vastavalt Lääne-Euroopas ja Eestis, eraldus lastekirjandus muust ilukirjandusest, kuid jäi ikkagi pikaks ajaks pedagoogika mõju alla (Krusten 1995: 18). Siin on seos 17. sajandiga, kui ühiskond hakkas teadvustama lapsepõlve kui eluperioodi, kus lapsel on oma erilised vajadused. Lapsepõlve mõtestamine ja lugemise hariduslikud aspektid on tugevalt mõjutanud lastekirjanduse arengut ja käinud käsikäes suhtumisega, et lastekirjandus on mõjuvõimas vahend laste harimisel. (Palm 2003: 21). Lastekirjandus on samaaegselt osa kahest sotsiaalsest sfäärist – kirjanduse diskursusest ja hariduse diskursusest. Lastekirjandus on oma lugeja märkamatu harija ja juhtija. (Tarrend 2005a: 66) Arvatavasti sellepärast ongi

lastekirjanduse puhul täheldatud teatavat isoleeritust muust rahvuskirjandusest. (Krusten 1995: 18).

Kuigi sõnades julgevad vaid vähesed lastekirjanduse olulisuses kahelda, peavad ka paljud kirjandusinimesed lastekirjandust teisejärguliseks (Palm 2003: 20), kunstivõõraks, kitsalt tarbeliseks ja pedagoogiliseks nähtuseks (Krusten 1995: 18). Nii on üks osa uurijaist seisukohal, et vaid väike osa lastekirjandusest on oma kvaliteedilt võrdne üldkirjandusega ja seega uurimist väärt, teised väidavad, et täiskasvanud ei tohiks üldse lastekirjandust uurida, kuna nad ei oska lugeda nagu lapsed ja neil puudub lastele omane sisseelamisvõime ja fantaasia. Kolmandad küll kaitsevad lastekirjandust, kinnitades, et see erineb oma olemuselt üldkirjandusest, kuid tõdevad samas, et lastekirjandusele ei tohi esitada samu nõudmisi, mis täiskasvanute kirjandusele. Seega asetavad nad lastekirjanduse mingisse eriseisundisse, mis nõuab erikohtlemist. Mõned lastekirjanduse uurijad arvavad, et kuna lastekirjandus on andnud olulisi impulsse üldkirjandusele, tuleb seda käsitleda kirjandusliku arengu lahutamatu osana. Teised uurijad hoiatavad niisuguse nn. integreeriva lähenemise eest, kuna lastekirjandusel on sel juhul oht lahustuda kirjandusajaloo üldpildis ning oluliste mõjutajatena leiavad käsitlemist vaid üksikud klassikud ja kanoonilised teosed, mitte lastekirjandus oma arenguloolises mitmekesisuses. Enamik uurijaid soovitab lastekirjandusele läheneda üldkirjandusele omaste meetodite ja võtetega. Sellisel juhul võivad rõhuasetused küll varieeruda, kuid oluline on, et lastekirjandusse suhtutakse kui tõsiseltvõetavasse uurimisobjekti. (Krusten, Kumberg, Mürsepp jt. 2006: 105–106). Eriti on hakatud lastekirjandust märkimisväärselt rohkem hindama viimastel kümnenditel (Bertilles 2003: 193).

Käesoleva töö autor ei nõustu seisukohaga, et lastekirjandus on teisejärguline muu kirjanduse kõrval. Kuna lastekirjandusel on olemas samad tunnused, mis ülejäänud kirjanduselgi, siis autori arvates ei ole õige seda alaväärtustada vaid põhjusel, et see on suunatud noorele ja kogenematule lugejale. Tegelikult peaks seda enam pöörama lastekirjandusele rohkem tähelepanu, et oleks võimalik pakkuda kvaliteetseid teoseid, mis aitaksid väikestel kasvada haritud täiskasvanuteks.

Lastekirjanduse määratlemisel on probleemiks ka lapse enda määratlus, millele siinamaani ei leidu kindlat vastet. Mitmendast elukuust või –aastast alates saame rääkida lapse kirjanduslikust vastuvõtuvõimest ning millal laps ei ole enam laps?

(Palm 2000: 6). Uuemad lapsepsühholoogia käsiraamatud piiritlevad lapsega 10.–12. eluaastaga, kusjuures lapse küpsemist nähakse selle mitme aspekti (füüsiline, intellektuaalne, sotsiaalne, emotsionaalne) tõttu üheselt piiritlematuna (Krusten, Kumberg, Mürsepp jt. 2006: 99). Eristatud on väikelapse, koolieeliku, noorema ja keskmise ning vanema kooliea kirjandust (Krusten 1995: 14). Psühholoogid määratlevad väikelapseeks 1.–3. eluaastat. Võttes arvesse väikelaste erinevusi ja individuaalset arengutaset, võiks väikelastekirjandus olla adresseeritud 1–4(5)-aastastele lastele. (Reidolv 2005: 52–53). Koolieeliku iga oleks siis kuni 7-aastasteni, noorem kooliiga umbes 10–11-aastasteni, keskmine kooliiga kuni 14–15-aastasteni ja vanem kooliiga kuni 17–18-aastasteni. Samas on kindel ka see, et kui meil õnnestubki fikseerida mingid piirid, teeb aeg neis küllaltki kiiresti oma korrektiivid. Nii näiteks saja aasta eest lasteks loetud 14–15 aasta vanused noorukid tänapäeval sageli selle mõiste alla enam mahtuma ei kipu. (Palm 2000: 6). Vahet tehakse ka suuremas plaanis laste- ja noorsookirjanduse vahel, kusjuures ealised piirid on siingi ajas muutuvad ning libisevad (Krusten 1995: 14). Soome teoreetik Irja Lappalainen tõmbab laste ja noorte kirjanduse vahele piiri 9-nda eluaastaga, kuigi arvestab, et piir pole absoluutne. Seega on noorsookirjandus mõeldud murdeealistele ja vanematele ehk alates 10.–12. eluaastast kuni täisealiseks/täiskasvanuks saamiseni. (Ojala 2005: 127–128).

Eestis kasutatakse mõistet lastekirjandus ja siia kuuluvad nii krõbisevad-piuksuvad beebiraamatud kui ka teismelisele mõeldud nn. kirjanduslikud esmaabiraamatud (Reidolv 2005: 53). Meie mõiste lastekirjandus ekvivalentideks teistes keeltes on inglise keele *children's literature*, rootsi keele *barnlitteratur*, vene keele *detskaja literatura* ja prantslaste *literature enfantine*. Seevastu saksa kirjandusteadus on üsna järjekindlalt kasutanud mõistet *Kinder- und Jugendliteratur* (laste- ja noortekirjandus). Soomes kasutusel olev *nuorisokirjallisuus* (noorsookirjandus) mahutab endasse ühtlasi ka lastekirjanduse. (Palm 2000: 6).

Käesoleva töö autor leiab, et kõige loogilisem on kasutada mõistet lastekirjandus, nagu meil Eestis tehaksegi. Seda arvamust saab põhjendada sellega, et lapse ja täiskasvanu vahele on kergem piiri tõmmata kui lapse ja nooruki vahele. Seda piiri saab tõmmata kas või juriidiliselt. Näiteks tsiviilseadustiku üldosa seaduse § 8 lg 2 kohaselt loetakse täiskasvanuks 18-aastaseks saanud isikut (Tsiviilseadustiku üldosa

seadus. – RT I 2002, 35, 216). Lapse ja nooruki vahele piiritõmbamine on palju problemaatilisem ja ühest lahendust ilmselt ei olegi võimalik välja töötada. Seega on asjatu nimetuse suhtes üritada vahet teha laste- ja noorsookirjandusel.

Saksa tuntumaid lastekirjanduse teoreetikuid Hans-Heino Ewers väidab, et lastekirjanduse eri nähtused on niivõrd kokkusobimatud, et nende kohta ei saa kehtida ühest definitsiooni. Ewers leiab, et õigem oleks kasutada mitmuslikku vormi – lastekirjandused. (Reidolv 2005: 53).

Peter Hunt on lastekirjandust nimetanud imelikuks, lausa kurioosseks klassifikatsiooniks, kuna see hõlmab kaootilist kogumit tekste, millel polegi justkui midagi ühist peale defineerimata suhte lastesse (Müürsepp 2004: 5).

See toob meid lastekirjanduse määratluse juurde. Lastekirjanduse defineerimisel esineb siamaani lahkarvamusi. Ühest definitsiooni ei saa olla juba sellegi tõttu, et iga uus põlvkond kasvab uutes kordumatutes lapsepõlveoludes ning piiri tõmbamine lapse ja täiskasvanu vahel muutub järjest raskemaks (Müürsepp 2004: 5). Kaasaegne kõige enam levinud definitsioon ütleb, et lastekirjandus on ilukirjandus, mis on teadlikult lapsele kirjutatud ning lapsepäraselt välja antud. See tähendab, et nii kirjanik, kunstnik kui ka kirjastaja arvestavad oma lugejana last, tema eest ja elukogemusest tulenevat retseptsioonivõimet, ealist psüühilist eripära ja sellega seotud huvisid. (Krusten 2003: 17).

Lastekirjandus on ilukirjanduse iseseisev haru, millel on kõik belletristikale omased tunnused. Lastekirjanduses on olemas kõik ilukirjanduses esinevad põhiliigid (proosa, luule, draama) ja žanrid (romaan, jutustus, muinasjutt, poem, komöödia, draama jne.). Lastekirjanduse poetika on identne täiskasvanute kirjanduses kasutatavate struktuuri- ja kujundusvõtetega. Põhiliseks erinevuseks lastekirjanduse puhul on lugeja ealise eripära arvestamine ehk adressaaditunnetus, mis sõltub kirjaniku andest ja oskusest lastele kirjutada. (Krusten 1995: 15–16).

Kõige olulisemad lahknevused teoreetikute seisukohtades sugenevad küsimusest, mida pidada lastekirjanduseks ja mida mitte. Osa teadlasi peab oluliseks seda, kas raamat on olnud määratud lastele, teised on võtnud liigitamise aluseks teadmise, et lapsed on ka tegelikult raamatut lugenud. (Krusten 1995: 16).



Viimane seisukoht on aga küsitav, kuna on raske või isegi võimatu selgeks teha, mida lapsed loevad. Teiseks ei saa laste lugemishuvi kuidagi olla määrav tegur, sest lapsed võivad põhimõtteliselt lugeda igasugust kirjandust, mis aga sellest ei muutu veel lastekirjanduseks. (*Ibid.*) Parem oleks siinkohal rääkida laste lugemisvarast (Krusten, Kumberg, Mürsepp jt. 2006: 101). Kuid siiski on juhtunud, et esialgselt täiskasvanutele mõeldud raamat muutub lastele kirjutatud looks, nt. „Gulliveri reisid“ (Oittinen 2006: 35). Või D. Defoe „Robinson Crusoe“, mis pärast koloniaalvallutuste ajastu lõppu kaotas oma tähenduse täiskasvanute jaoks ning muutus põneva ning õpetliku sisuga noorsooraamatuks (Krusten 2003: 18).

Rootsi tuntud lastekirjanduse uurija Göte Klingberg on näiteks seisukohal, et lasteraamatuteks saab pidada vaid otseselt lastele adresseeritud raamatuid, mille kohta leidub kindlasti märke tiitlil, eessõnas, kriitikas või mujal. (*Ibid.*)

Kokkuvõtvalt tuleb tõdeda, et lastekirjanduse uurimine on suhteliselt noor teadusharu ja kaugeltki mitte kõik mõisted pole paika pandud, paljud küsimused on senini vaieldavad. On olemas erinevaid teooriaid selle kohta, mis on lastekirjandus või milliste meetoditega tuleks lastele kirjutatud tekste uurida. Seisukohtade paljusus on teaduses normaalne ning just sel kombel on tagatud edasimineku ja arengu. Ühes võiksime siiski kindlad olla – lastekirjandus ei ole mingi kitsa sihtgrupi, mingi tähtsusetu vähemuse kirjandus – kõik inimesed on kunagi lapsed olnud. (Krusten 2003: 18).

## **2. KULTUUR JA KIRJASTAMISTEGEVUS TÕLKEKIRJANDUSES**

### ***2.1. Kultuuri tähtsus lastekirjanduses***

Enne lastekultuuri ja selle vahendamise käsitlemise juurde jõudmist tuleks natuke selgitada kultuuri olemust üldisemalt. Kultuur on inimese oskustele, võimetele, teadmistele, põlvest põlve edasikantavale kogemusele jms. toetuv tegevus ja selle tulemused: elustiilid, käitumisharjumused ja mõttesüsteemid (keel, religioon, kombed, eetika, moraal, riik, institutsioonid, poliitika, õigus, käsitöö, ehitised, tehnika, kunst, teadus, sport jne.). Kultuur sünnib inimühiskonnas ringleva väga mitmekesise informatsiooni teadliku korrastamise tulemusena. Sisuliselt on tegemist inimese suhtlemise, käitumise, mõtlemise ja emotsioonide organiseerimise ning suunamisega (mitmesugused märgisüsteemid, omariikluse või inimõiguste idee, tänu- ja piinlikkustunne, mentaliteet, tähtpäevad, riietus jms.). Kultuuri mõiste hõlmab nii ainelisi kui vaimseid väärtusi ja selles kajastub ajastute, ühiskondlik-majanduslike formsatsioonide ning rahvaste ja rahvuste areng. Konkreetne sootsium tunnustab, mõistab ja võtab omaks teatud kindlad väärtushinnangud. Kultuuritraditsioonid (mõtlemise, tegutsemise, ja käitumise püsivormid, mille üksikisikud omandavad elu jooksul) aitavad tagada kultuuri järjepidevuse ja säilimise ka põlvkondade ning ajastute vaheldudes. (Krusten, Kumberg, Mürsepp jt. 2006: 94).

Lastekultuur on kultuuri laste tegevuste ja vajadustega seotud subkultuur – professionaalne kultuur, mida luuakse ja toodetakse laste jaoks. Lastekultuuri vanim ja keskseim ilming on lastekirjandus. (Krusten, Kumberg, Mürsepp jt. 2006: 107). Lastekirjandus on lastekultuuri üheks alustalaks ning selle kaudu õpib noor inimene tundma maailma, kujunevad tema ellusuhtumised ja väärtushinnangud, vormub üldine kultuuripilt, luuakse identiteet, tekib rahvustunne (Rande, Talvi, Tungal, Liivat 2001: 56). Lastekirjandus annab tulevasele kirjatargale lähteotsustuse nii ladusa eneseväljenduse, sõnaseadmiskunde kui ka grammatika omandamiseks ning määravad keeletunnetuse kogu eluks (Kumberg 2000: 21). On normaalne, et lapses kasvatatakse juba varakult raamatuhuvi, ja mitte ainult raamatuhuvi, vaid eelkõige austust ja huvi kodumaise kultuuri, sealhulgas ka kirjanduse vastu (Urmet 2002: 9).

Kui kultuuri mõiste puhul jääda selle südakujundi juurde, mis üldomaksvõetult hõlmab eeskätt vaimuloomingut, siis maailmakirjandus omakorda moodustab selles ilmselt ühe kaalukaima tahu. Just nii nagu kirjandus mis tahes kultuuris. (Talvet 2005: 434). Sellele tuginedes saab öelda, et tõlkekirjandusel on, või vähemalt peaks olema, tähtis roll mis tahes kirjandussüsteemis. Tõlked on ainuke võimalus maailmakultuuri vahendamiseks oma kultuuri.

Rahvakultuur ei ole ainult muuseumi veetud rehetare, rahvarõivas ning regilaul, vaid eluskeskkonna pidev kujundamine vanade kogemuste abil, hetkel saadaolevast materjalist ning uusi teadmisi kasutades. Rahvakultuur on meie endi pidev loometegevus, millega me muudame oma igapäevase elu huvitavaks ja omapäraseks, erinevaks mõne teise maanurga, linna, riigi, rahva elust. (Laanpere 2002: 13).

Kultuur toimib paljuskii tõlketevõuse kaudu, sest vaid uute tekstide kultuuri lisandumisega saab kultuur nii uueneda kui ka oma eripära tajuda. Tõlgetel on identiteeti kujundav jõud – neil on võime osaleda vastavalt vajadustele nii kultuuri sidususe või homogeensuse kindlustamises kui ka kultuurilise vastupanu või kultuuri uuenemisprotsesside aktiviseerimises. (Torop 2002a: 848). Tõlketeadlaste hulgas nähakse tõlkimist tänapäeval rohkem kultuuridevahelise kui keeltevahelise toiminguna (Pascua 2003). See tähendab tõlkevaldkonnas üldtuntud tõde, et tõlkima peab mõtet, mitte sõna. Kui vaadelda tõlkimist ainult keeltevahelise toiminguna, siis ei pruugi lähtekultuur tõlkes õigesti kajastuda. Siit tuleneb ka levinud ütlus, et tõlkes kaduma läinud. Asja mõtet edasi andes aga ei tohiks midagi vahepeal kaduma minna.

Tõlke üks ilmsemaid funktsioone, ja samal ajal funktsioon, mida ainult tõlge võib täita rahuldavalt, on sihtkeele ja selles kirjutatud kirjanduse rikastamine. Ehkki tõlkel on algupärase teosega võrreldes spetsiifiline tunnetuslik väärtus, mis seisneb info edastamises originaali ja teise kultuuri kohta, saab tõlketõsest ka vastuvõtva kirjanduse osa ja ta asub täitma neidsamu funktsioone, mis algupärane kirjanduski. Tõlkekirjanduse rikastav funktsioon on ilmne ka suurte ja mõjukate kultuuride puhul ning seda enam väikeste kultuuride, nagu näiteks Eesti kultuuriruumi, puhul. (Sütiste 2008: 119–120).

Tõlkekirjanduse rikastamise funktsiooni kinnitab ka Peeter Torop. Tõlge tekstina võib sisu kaudu esindada mingit teemat, võib vahendada originaali autori seisukohti

ja stiili, võib vastuvõtvat ühiskonda rikastada uute kultuurielementidega, tuua vastuvõtvasse kirjandusse uusi kirjandusvorme ja vastuvõtvasse keelde uusi keelevorme, võib aidata lugejal tõlke kaudu mõista originaali ja võib luua tõlketee, millest saab vastuvõtva kirjanduse osa. (Torop 1999: 21).

Peale algupärase kirjanduse ümbritseb ning mõjutab lugevat last suur hulk tõlketekste (Kumberg 2000: 21). Kirjanduslikus plaanis on Eesti ennekõike tõlkemaa: suurem osa ilukirjandusest pärineb siin tõlkijate, mitte kirjanike sulest. Ilukirjanduse tõlkija ja kriitik Ott Ojamaa ei käsita aga tõlkekirjandust algupärasest kirjandusest lahus, vaid näeb selle peamise rollina viimase toetamist. Kirjanduse kui terviku sees saab tõlkekirjanduse spetsiifiline funktsioon olla ainult kirjanduse funktsiooni täitmine seal, kus originaalkirjandus on hõredavõitu või lausa auklik. Et nõuded on samad, siis loomulikult ei tohi tõlkekirjandus olla alaväärtuslik aseaine või lihtsalt augutäide. Ta on õieti just see, mis igal ajamomendil kindlustab kirjanduse kui ühiskondliku teadvuse vormi terviklikkuse, koherentsuse. Ojamaale ei seostu tõlkimine kultuurilise alaväärsusega, vaid pigem annab tunnistust meie vaimsest rikkusest. Mida enam üks rahvas tõlgib, seda enam võtab ta osa maailmakirjanduse loomisest. (Tamm 2011: 130–131). Osalemine maailmakultuuris tähendab meie kõigi jaoks euroopaliku kultuuri olulisemate ilmingute kiiret ja operatiivset tõlkimist meie rahvuskultuuri märgisüsteemi (Liivaku 1987: 528). Ojamaa arvates oleme meie suuremal määral maailmakirjanduse loojad kui need rahvad, kelle kirjandust me tõlgime. (Tamm 2011: 131).

Kuna lisaks ilukirjanduslikule funktsioonile on lastekirjandusel ka pedagoogiline, hariv funktsioon, siis tõlgitud lastekirjandus aitab väga edukalt täita seda eesmärki kultuurikontekstist lähtudes. Tõlgete kaudu tuuakse lastele lähemale võõrad maad, kultuurid, rahvad ja nende kombed (Tarrend 2003: 34). Lapsed õpivad tundma teisi lapsi teistest kultuuridest maailma teisest otsast (Pascua 2003). Kuid samas ei tohiks võõras jääda liiga võõraks, sest võib oletada, et laste vastuvõtuvõime on tagasihoidlikum ja mitte nii treenitud kui täiskasvanute oma. (Tarrend 2003: 34). Kuigi lastel on olemas kõik eeldused kirjanduse ja kunsti täisväärtuslikuks esteetiliseks vastuvõtuks, siis ei suuda nad seda veel teha nii nagu täiskasvanud – neil puudub nn. elukogemus ja küpsus. Selle vähese kogemuse tõttu võivad tõlgitud lasteraamatud, kus kõneldakse teistest kultuuridest ja tavadest, jääda arusaamatuks.

(Heinmaa 1993: 11–12). Niisiis tuleb lastele tõlkides rohkem mugandada ja lahti seletada kui muidu. Unustada ei tohiks sedagi, et nii lastekirjanduse loomine kui ka tõlkimine sõltub ühiskonnas valitsevatest pedagoogilistest hoiakutest. (Tarrend 2003: 34). Nii näiteks oli nõukogude-aegse lastekirjanduse tõlkimise ajendiks n-ö vennasrahvaste tutvustamine (Müürsepp 1995: 19). Sellise järelaluseni võib jõuda, kui vaadata, et sel ajal tõlgiti meil raamatuid enamasti vene keelest. Nagu töö kolmandas peatükis selgub, muutus olukord koos iseseisvuse taastamisega. Kuna eriti oluliselt mõjutab tõlget seda ümbritsev ajaloolis-kultuuriline ja poliitilis-ideoloogiline kontekst (Tarrend 2003: 34), siis on täiesti arusaadav, et 1990-ndatel liikus põhirõhk vene keelest tõlkimiselt teistest keeltest, peamiselt inglise keelest, tõlkimisele.

Lastekirjanduse uurija ja kriitiku Krista Kumbergi sõnul on eesti kirjaniku kirjutatud lasteraamatu ja tõlgitud lasteraamatu suurim vahe selles, et esimene on üdini oma ja omane. Omamaiste autorite keelekasutust – ütlemissi ja ümberütlemisi, kõnekäände ja vihjeid-viiteid juba olemasolevatele tekstidele, siinsele elule – teiste maade autorite teostest ei leia. (Kumberg 2011: 10). Ja ei peagi leidma. Sest tõlkimise peamine eesmärk on ju lastele teiste kultuuride, rahvaste, kommete ja isegi usundite tutvustamine. Ja selleks ei ole meie oma kirjanikud suutelised päris ehedal viisil, kuna kultuuri saavad tõetruult edasi anda vaid need, kes on ise selle lähtekultuuri osa. Seega tõlkekirjandus ainult rikastab ja täiendab meie oma kirjandust ning meie teadmisi, suhtumisi ja väärtushinnanguid, avardab meie maailmapilti ning pakub sisenemismõimalust teiste maade ja rahvaste elulaadi ning kultuuriruumi. Kuid sellest hoolimata on lastel kindlasti lihtsam võtta vastu tõlget teosest, mis on loodud sarnases kultuuriruumis ja lähedases keeles.

## ***2.2. Kultuuri vahendamise eripära lastekirjanduses***

Võõrast kultuuri esindava teksti saabumiseks uude kultuurikeskkonda on kolm põhimõttelist teed. Esimene tee muudab teksti spetsiifiliseks, teeb nähtavaks autori ja tema stiili. Teine toob vastuvõtjale neutraalse või adapteeritud teksti, tavapärase, keskmiste keele- ja žanritunnustega, oma kultuurist juba tuttava, kuid sisu poolest

siiski uudse. Kolmas tee lahustab võõra omas ja muudab ta eristamatuks. Neid kolme teed kasutab kultuur suhtlemiseks teiste kultuuridega. (Torop 1999: 13).

Lastekirjanduse kontekstis on kõige sobilikum tee kultuuri vahendamiseks ilmselt teine tee. Esimene tee, mis keskendub autorile, ei sobi sellepärast, et siinkohal on oluline kultuuri kui üldise nähtuse tutvustamine, mitte autori enda seisukohtade edasiandmine. Andrus Kivirähk on öelnud, et lapsele on täiesti ükspuha, kas raamatu autor on rootslane, eestlane, venelane või inglane (Kivirähk 2000: 4). Seda mõtet võiks veidike laiendada ja avaldada arvamust, et lapsele on üleüldiselt täiesti ükspuha, kes on autor. Teose looja isiksus hakkab last tõenäoliselt huvitama alles koolis kirjandustundides.

Kolmas tee ei sobi sellepärast, et kui originaalteos lahustub vastuvõtvas kultuuris ja muutub eristamatuks, siis muutub olematuks ka kultuuri vahendamine, teiste rahvaste, kommete jne. tutvustamine. Kuid laste huvides ja harimise seisukohast on just see tõlkimise kõige tähtsam aspekt. Seega võibki siit järeldada, et eespool nimetatud kolmest kultuuri vahendamise teest on lastekirjanduse kontekstis rääkides kõige õigem just teine tee.

Erinevate kultuuride vahendajateks kirjanduses on tõlkijad, kes püüavad oma võimete kohaselt kõige paremal viisil anda edasi originaalteost, mis on kirjutatud hoopis erinevas kultuurikontekstis ja võib-olla isegi hoopis erineval ajastul.

Tõlkijat ahistavad lisaks keelenormidele ka mitmed sotsio-kultuurilised, majanduslikud, ideoloogilised, poliitilised ja individuaalsed piirangud. Seega pole mõtet imestada, kui ühest tekstist saab teise kultuuriruumi üle kantuna täiesti teistsugune teos. (Tarrend 2003: 33–34). Kindlasti ei saa tõlge olla sada protsenti samasugune, kui on originaal. Kuid juhtumid, kus teosest saab tõlkimise käigus hoopis teistsugune teos, on käesoleva töö autori arvates tõenäoliselt siiski harvad. Üldlevinud seisukohtade järgi tuleks tõlkijatel siiski lähtuda originaalist ja anda edasi teose läbikandev mõte. Vastasel juhul ei oleks juttu tõlkimisest, vaid uue teose loomisest.

Lastekirjanduse tõlkimisel on veel üks eripära, millega peab arvestama. Nimelt, lasteraamatute väljaandmisel, turustamisel ja müümisel peab esmajoones veenma ja ligi meelitama täiskasvanuid. Ehk lasteraamatud peavad vastama täiskasvanute

maitsele. Kuigi tõlkijate ülesanne on tõlkida raamatuid lastele, on just täiskasvanud need, kes valivad välja tõlkimiseks sobivad raamatud; kes tõlgivad välja valitud raamatud; ja kes ostavad tõlkeid oma lastele. (Oittinen 2006: 35–36). Täna­sed keskealised ongi tegelikult raamatukaupmeeste sihtgrupp – need isikud, kes raamatuid ostavad. Laps saab harva oma sõna sekka öelda. Kuid mille järgi täiskasvanud lastele raamatuid valivad? Lastekirjanduse uurija ja kriitik Krista Kumberg usub, et peamiselt välimuse põhjal, kuid pidades nõu oma rahakotiga. Raamatud on aastatetaguse ajaga võrreldes muutunud väliselt efektsemaks, värvipildilisemaks, vormimängulisemaks. (Kumberg 2000: 21). Ühest küljest on see muidugi positiivne, kui lastele suunatud raamatutes on rohkesti illustratsioone, mis aitaksid teksti ja ka vahendatavat kultuuri paremini mõista. Lapsed on ju lõppude lõpuks ikkagi lapsed, keda tõmbab värviliste asjade poole, mida on lihtsam mõista kui must-valget teksti. Kuid teisest küljest võib raamatute piltiderohkeks muutumine ohustada tõlkekirjanduse peamist eesmärki ehk siis teiste kultuuride vahendamist. Öeldakse küll, et pilt räägib rohkem kui tuhat sõna, kuid ainult, või peamiselt, piltidest võib siiski väheks jääda. Kui rõhk liigub sisult välimisele küljele, siis teenivad need raamatud pigem kirjastajate huve kui väikeste raamatusõprade huve harimise eesmärgil.

Alapeatüki lõpetuseks sobib käesoleva töö autori arvates hästi järgnev tsitaat: „Tõlkimisega ehitatakse sildu erinevate kultuuride ja neis elavate inimeste vahel, lõhkudes samal ajal barjääre.“ (Pascua 2003).

### ***2.3. Kirjastamistegevus***

Raamatud kuuluvad vaimse kommunikatsiooni tähtsaimate vahendite hulka ja neid valmistavad ning levitavad institutsioonid – kirjastused, trükikojad ja raamatukauplused – asuvad ühiskonna intellektuaalses ning kultuurilises süsteemis kesksel kohal. Raamatute väljaandmist mõjutavad otseselt ühiskonnas valitsevad poliitilised, sotsiaalsed ja majanduslikud olud. Ligipääs trükiste kaudu levivale informatsioonile on iga riigi arengu võtmeküsimus ning selle kaudu edastatud teabe haare ja sisu sõltub ühiskonnas valitsevast üldisest õhkkonnast. Raamatute kaudu antakse edasi teadmisi, säilitatakse rahva kultuuritraditsioone ning valmistatakse ette

pind edasiliikumiseks, tulevaseks arenguks. Kirjastustegevuse käsitlemisel tuleb selle valdkonna arengut suhestada ühiskonna poliitilise korralduse, majanduskorra, haridussüsteemi, kultuuri, teaduse ja tehnika arengusuundadega. (Möldre 2005: 7).

Kuigi käesolev magistritöö käsitleb peamiselt lastekirjanduse tõlkimist võõrkeeltest eesti keelde 1990. aastatel, siis sel perioodil toimunud muutuste mõistmiseks peaks eelnevalt kirjeldama olukorda, mis valitses kirjastamises käsitletavale perioodile eelneval perioodil ehk ajal, mil Eesti oli üks liiduvabariikidest Nõukogude Liidu koosseisus.

### **2.3.1. Kirjastamistegevus nõukogude ajal**

Arvestades trükisõna suurt mõju inimeste maailmavaate kujunemisele, pööras nõukogude võim sellele valdkonnale erilist tähelepanu. Raamatust pidi saama kommunistliku ideoloogia propageeriya. Eesti Vabariigis tegutsenud arvukad kirjastused, trükikojad ja raamatukauplused riigistati ning allutati täielikult riiklikule järelevalvele. Ühtlasi tähendas see nende ettevõtete arvu tunduvat vähenemist. Raamatute väljaandmine koondus ENSV Riikliku Kirjastuskeskuse kätte, mis loodi Venemaa eeskujul. (Lott, Möldre 2000: 35).

Kirjastamine, raamatute väljaandmine oli Nõukogude Liidus ennekõike rahvahulkade poliitilise kasvatustöö osa. (Möldre 2005: 277). Nõukogude võim soovis panna eesti rahvast võimalikult kiiresti unustama kodumaa ajalugu, traditsioone, elu iseseisvuse päevil. (Lott, Möldre 2000: 35). Kirjastusi kui ideoloogiaasutusi juhtis kommunistlik partei, kes võttis korduvalt vastu otsuseid raamatuala tegevuse sisu ja struktuuri kohta. Partei otsustas lõppkokkuvõttes kõik raamatutootmisse puutuvad küsimused alates kirjastuste ja trükikodade asutamisest ning lõpetades nende juhtide kohalemääramisega. (Möldre 2005: 277).

Üleliidulise kirjastuspoliitika üks suund toodangu kujundamisel oli suurte trükiarvude eelistamine raamatunimetuste arvel. Raamatutootmise edu nõukogude ajal väljendati eelkõige raamatutoodangu kogutiraaži ja keskmise trükiarvu kasvu abil – oluline oli ideoloogiliselt vastuvõetava sisu võimalikult lai levik, mitte mitmekesise repertuaari pakkumine. (Möldre 2005: 278).



Nimetuste vähesus aga tähendas eelkõige seda, et lugejatele pakutav kirjavara oli ühekülgne, puudus võimalus valida sobivat raamatut paljude seast ning lõppkokkuvõttes ei rahuldanud kirjastused ei üksikinimeste ega ühiskonna kui terviku raamatuvajadust. (Lott, Möldre 2000: 45). Töö autori arvates võib sellise väitega üldjoontes muidugi nõus olla. Kuid mitte sada protsenti. Nimetusi ilmus küll vähe ja valik oli kesine, kuid raamatuid, sealhulgas lasteraamatuid, loeti palju. Üheks põhjuseks on kindlasti see, et sellel ajal ei röövinud inimeste, eriti laste tähelepanu ja aega ära televiisor, arvuti ja mitmesugused teised tehnoloogilised saavutused, mida lapsed kalduvad tänapäeval armastama suuresti rohkem kui raamatuid ja lugemist. Kuid teisest küljest ei olnud asi ikka nii hull, et ei oleks leidnud midagi head ja väärt lugemist. Sarnast arvamust on väljendanud ka kirjanik Andrus Kivirähk, kes on öelnud, et tema arvates oli tema lapsepõlveaegne (1970-ndate lõpp ja 1980-ndate algus) situatsioon raamatupoodides küllaltki hea. Tohtu hulga sõkalde seast oli võimalus välja selekteerida päris huvitav ja mõnusaid lugemiselamusi pakkuv raamaturiik. Pidi ainult hoolas olema ja regulaarselt raamatupoode külastama, kuna head raamatud müüdi maha meeletu kiirusega, ning seda hoolimata kolossaalsetest tiraažidest. Ja väga paljud tollal ilmunud raamatud on jäänud klassikaks siiajaani, neist antakse välja üha uusi ja uusi kordustrükke. (Kivirähk 2000: 5).

Nõukogude periood Eestis tähendas tõlkekultuuri orienteerumist itta. Esikohal olid vene ja vene nõukogude kirjanikud, seejärel nõukogude rahvaste kirjanduste esindajad, siis tulid sotsialistlikud riigid nii Euroopas kui Aasias, neile järgnesid Skandinaavia maad ja alles siis tulid muud kapitalismimaad. (Torop 2002b: 199).

Tõlked vene keelest moodustasid 1940.–1965. a 88% kogu tõlkekirjanduse (mitte üksnes ilukirjanduse) mahust, aastatel 1966–1988 mõnevõrra vähem ehk 73,5%. (Lott, Möldre 2000: 46). Alates 1960-ndate teisest poolest kuni 1990. aastani moodustas lastekirjandus 4,5% kogu raamatuproduktisioonist ning 87% kõigist lastele mõeldud raamatutest oli ilukirjandus. Eesti kirjandus moodustas laste ilukirjandusest 61%, vene kirjandus 16%, nn. teiste nõukogude rahvaste kirjandus 9% ja väliskirjandus 13%. (Möldre 2005: 186).

Nn. teiste nõukogude rahvaste kirjanduste kontekstis olid esikohal tõlked läti keelest, millele järgnesid ukraina, valgevene, armeenia, leedu, gruusia ja moldova autorite raamatud. Raamatute valik jättis aga sageli soovida. Küllalt ohtralt avaldati näiteks

Kesk-Aasia lastekirjandust, mis oma avari õpetuste ja eri raamatute ühetaolisuse tõttu ei suutnud eesti lapsi köita. (Möldre 2005: 187).

Välislastekirjandusest tõlgiti kõige enam saksa kirjandust, samuti inglise, ameerika, prantsuse, tšehhi, poola, ungari, taani, soome ja rootsi kirjandust. Üldse anti nõukogude ajal välja maailma 48 erineva rahva lastekirjandust. Eesti keeles anti välja küllaltki oluline osa lastekirjanduse klassikaks muutunud raamatuist, nagu näiteks Astrid Lindgreni tööd, Alan Alexander Milne'i, Rudyard Kiplingi, Mark Twaini, Jack Londoni, James Fenimore Cooperi jt. teoseid. (Möldre 2005: 187). Samuti ilmus väärtuslikke, põhiliselt väliskirjanduse klassikast koosnevaid sarju. Seikluskirjanduse klassikat sisaldas väga populaarne sari „Seiklusjutte maalt ja merelt“, kuhu kuulusid näiteks selliste autorite tööd nagu Alexandre Dumas, Robert Louis Stevenson, Jules Verne, Walter Scott, Mark Twain jpt. (Lott, Möldre 2000: 46–47).

Nõukogudeaegset kirjastustegevust iseloomustas kirjastuste võrgu piiratus ning ametkondliku kirjastamise ohjeldamine. Ametlik poliitika eelistas väikest arvu kirjastusi. Aastatel 1949–1964 tegutses Eestis sisuliselt üks ettevõtte, Eesti Riiklik Kirjastus, mille kõrval 1957. aastal alustas tegevust väike kirjastus Kunst. 1963. aasta reformiga jagunes Eesti Riiklik Kirjastus kaheks – tekkisid kirjastused Eesti Raamat ja Valgus. Lisaks nendele kirjastas vähesel määral raamatuid ka kirjastus Perioodika. Sotsialistlikus majandussüsteemis ei olnud vaja üksteisega konkureerivaid ettevõtteid. See põhimõte laienes ka raamatute kirjastamisele, kus olulisel kohal oli veel kontroll ettevõtete tegevuse sisu üle. Mida vähem kirjastusi, seda hõlpsamalt kulges nende ohjamine. Ka kirjastamiseks määratud paberikoguse ja trükivõimsuste piiratus ei lubanud ettevõtete arvu suurendada. (Möldre 2005: 280–281). 1980. aastatel oli Eestis 8 kirjastust, mis allusid Riiklikule Kirjastamiskomiteele (Eelmaa, Koger 1993: 24). 1986. aastal oli Eestis viis nn. ametlikku kirjastust (Liivaku 1995: 250). 1990. aastate alguses aga muutus olukord kardinaalselt.

### **2.3.2. Kirjastamistegevus 1990. aastatel**

1980. aastate lõpus algas uus arengujärk eesti raamatuloos. Raamatuasjanduse juhtimine korraldati ümber. Kirjastused, trükikojad ja raamatukauplused said jälle võimaluse iseseisvalt ja segamatult tegutseda. Tsensuur likvideeriti ametlikult

1990. aastal, kuid see oli tunduvalt nõrgem juba mõned aastad enne seda ning kirjastused võisid vabalt avaldada, mida soovisid. Lühikese ajaga astuti totaalse kontrolli ja piirangute ajastust trükivabadusse. Sellega kaasnes kirjastuste plahvatuslik kasv. Iga üksikisik ja firma võis trükiseid välja anda. Kui suurt vajadust selle järele tunti, näitab kirjastavate organisatsioonide arv (Lott, Möldre 2000: 55–58), mis tõusis 1990. aastate alguses enneolematult kõrgele tasemele – sadade organisatsioonide ja asutuste põhikirja lülitati punkt raamatute või perioodika väljaandmise kohta, samuti jätkus uute kirjastuste loomine. 1991. aasta lõpul oli registreeritud 750 kirjastamisega tegelevat üksust. (Möldre 2005: 227).

Järgnevatel aastatel jäi raamatuid ilmutavate asutuste arv enam-vähem samasse suurusjärku. See arv tundub üsna meeletu olevat. Selle alusel võiks ka oletada, et anti välja meeletus koguses trükiseid. Kuid tegelikult suurendavad kirjastajate arvukust mitmesugused ühingud, asutused, seltsid ja ettevõtted, kes kirjastavad ühe või paar nimetust aastas. Nende hulk moodustab enam kui poole kõigist kirjastajatest. (Möldre 2005: 228).

Vahetult iseseisvuse taastamise järel ilmus raamatunimetusi isegi vähem kui nõukogude aja lõpus. See tulenes vajadusest vaimselt ja majanduslikult ümber orienteeruda, sest kirjastused astusid nüüd ju dotatsioonide süsteemist turumajandusse. (Lott, Möldre 2000: 56). See oli kirjastustegevuse ümberorienteerumise ja majandusraskuste aeg. (Möldre 2005: 241). Kuid alates 1993. aastast hakkas väljaantavate nimetuste arv pidevalt suurenema. Samal ajal vähenesid raamatute trükiarvud. See oli üsna ootuspärane, sest nimetuste arvu kasvades ja valikuvõimaluste suurenedes hajus nõudlus suurema arvu nimetuste vahel ning iga raamatu ostjaskond paratamatult kahanes. (Lott, Möldre 2000: 56). Trükiarvu langust mõjutas kahtlemata ka elanike ostuvõime langus ja raamatu hinna tõus. (Möldre 2005: 244).

Veel üks erinevustest nõukogudeaegse kirjastamistegevuse ja taasiseseisvunud Eesti kirjastamistegevuse vahel oli see, et ilmunud kirjanduse sisu erines täielikult varasemast toodangust. (Möldre 2005: 245). Kui enne oli põhirõhk ideoloogial ning rõhuasetust ei määranud kirjastused ise, siis 1990. aastatel võis iga kirjastus ja kirjastamisega tegelev organisatsioon ise otsustada, millise temaatikaga kirjandust välja anda. Tasa oli vaja teha 50 aastat kestnud isolatsioon muust maailmast ja

vabaduse puudumine. Seoses sellega tõusis tõlkekirjanduse osakaal, mida tõukas tagant publiku elav huvi välisautorite loomingu vastu (Möldre 2005: 246).

Seega 1990-ndate algusaastaid iseloomustas tõlkekirjanduse osatähtsuse suurenemine. (Liivaku 1995: 246). Ilukirjanduse tõlkimises sellel ajal valitsenud olukorda on kritiseerinud tõlkija ja kirjanduskriitik Enn Soosaar, kes on öelnud, et ta peab eesti tõlkekirjanduse suurimaks puuduseks selle võimetust ajaga kaasas käia. Maailm on muutunud, tohutult muutunud viimase poole sajandiga. See muutus on kardinaalsem, vapustavam kui ühelgi varasemal poolsajandil. Meie ei viibi kolmekümnendates aastates, isegi mitte kuuekümnendates. Kaks inimpõlve ei saanud elada ja olla, ennast teostada nagu nende eakaaslased meist lääne poole jäävas maailmas. Elu tundus seiskunud ja oma armetuses ning irvitustes ennast aina kordavat. Poliitilised ideaalid kapseldusid viiekümne aasta taha ja sinna näikse takerdunud ka ühe või teise väljaandja ning paljude lugejate kirjanduslik maitse. Aga maailm ei ole vahepeal paigal püsinud. Maailm on pikkade sammudega edasi rühkinud. Tõlkekirjanduse üheks kohuseks on tutvustada eestlastele suundumusi ja unistusi, muresid ja hirme, mõtteid ja kujutlusi, mida tänapäeva maailmas mõlgutatakse ja viljeldakse küll ilukirjanduslike, küll mitteilukirjanduslike väljendusvahendite abil. (Soosaar 1993: 692).

Eesti kirjanduse saatus tõlkeraamatute pealetungi taustal tuleb eriti selgelt esile lastekirjanduse näitel. (Lott, Möldre 2000: 58). 1980. aastate keskpaigaks kujunenud olukorda lastekirjanduses on lastekirjanduse spetsialist Andres Jaaksoo iseloomustanud kui kriisi. 1981. aastal anti välja 102 nimetust, 1985. aastal 61 nimetust (umbes 1969. aasta tase), järgnevatel aastatel ulatus lastele ja noortele määratud raamatutoodangu maht 70–78 nimetuseni. Uues majandussituatsioonis, isemajandamise tingimustes muutus lasteraamatute üllitamine majanduslikult üha kahjulikumaks, sest lasteraamatute kaanehind oli 1950. aastate tasemel, aga selle valmistamine kallines pidevalt. 1980. aastate lõpus oli eesti kirjandus kahjumis, kuid tõlkelastekirjandus hakkas kasumit tootma. (Möldre 2005: 188).

Pärast Eesti iseseisvumist oli lakanud sisseharjunud riiklik kirjastussüsteem oma dotatsioonide, plaanimajanduse ja taseme garantiidega (toimetajad, ranged valikupõhimõtted). Lasteraamatute autorid ja kirjastajad pidi järsku hakkama võitlema vihast eluvõitlust koha eest päikese all. Seda aega jäid märkima jutud

hauamonumendist eesti lastekirjandusele, mis tundus välja surevat. (Müürsepp 2005: 40–41).

Võis tõesti tekkida tunne, et ühe maailma lõpp on käega katsuda – nimelt selle turvalise, sooja lastekirjandusmaailma, mille eesti kirjanikud, raamatukunstnikud, tõlkijad ja toimetajad 1960–1980-ndate vältel olid suutnud luua: kus lastekirjanikud võisid mitmekümnetuhandeliste tiraažide hea leviku tõttu olla väga tuntud ja arvestatud ühiskonnategelased, kus lasteraamatute illustraatorite seast võis leida hulganisti toonase eesti kunsti eredamaid tähti, kus sõna „lasteraamat“ tähendas muuhulgas ka seda, et teos on kirjutatud selges ja õiges, haritud eesti keeles. (*Ibid.*).

Aktiivsem tegutsemine lastekirjanduse tõlkemaastikul algas umbes 1990. aastate keskpaigast. Sarnaselt kümnendi algusega andsid tooni tuntud teoste kordustrükid. Pikka aega suletud ühiskonna tingimustes elanud rahva jaoks olid esmakordselt eestindatud maailmamaine tekstid ja klassikute kordusväljaanded tervitatavaks värskenduseks. Nad täitsid tühikuid, mille nõukogude aeg oli endast ideoloogilistel ja pedagoogilistel kaalutlustel maha jätnud. (Tarrend 2005b: 33).

Tõlgete avaldamine oli odavam kui algupärandite kirjastamine (Liivaku 1995: 246). Eesti autorite tööd jäid kõrvale suurte tootmiskulude tõttu (Lott, Möldre 2000: 58). Pärast nõukogude kirjastus- ja raamatulevi süsteemi kokkuvarisemist sattus ühiskond sügavasse majanduslikku ja psühholoogilisse kriisi. Seda arvestades tundub isegi loomulik, et tõlkeid ja eriti klassikute kordustrükke ilmus omamaiste teostega võrreldes rohkem. (Tarrend 2005b: 30). Kirjastajad kartsid kahjumisse jäämist ning sellepärast püüti läbi ajada võimalikult odavalt (Palm 2001: 7). Nii jäigi algupärane kirjandus varju ja algas tõlkekirjanduse massiline pealetung.

Kõige otsesema seose kirjandus- ja majandussüsteemi vahel loovad kirjastused, kes on raamatuturu olulisemad reguleerijad. Kuigi tõlkekirjanduse valiku üle otsustavad väga erinevad kirjandusega seotud isikud või institutsioonid, jääb viimane sõna sageli siiski kirjastajatele. Kuid kirjastajad ei lähtu oma tegevuses mitte niivõrd rahvusaadete elluviimisest või pedagoogilis-kultuurilistest eesmärkidest, kuivõrd kasumi teenimisest. Neile on odavam ja tulusam välja anda teoseid, mis juba kusagil mujal on saavutanud populaarsuse ja müügi edu, kui riskida kohalike autorite toodangu publitseerimisega. Seda enam, et paljud tõlketeosed ilmuvad

originaalillustratsioonidega, sest eesti kunstnikelt pilte tellida oleks kulukam. (Tarrend 2005b: 32).

Töö teine peatükk andis ülevaate põhjustest, miks Eesti taasiseseisvumisega hakkasid levima tõlked, jättes kõik muu tahaplaanile. Kokkuvõtlikult võib tõdeda, et 1990. aastatele iseloomulik tõlkekirjanduse pealetung oli tingitud mitmete tegurite koosmõjust. Üheks teguriks oli tõlgete odavus, teiseks see, et Eesti jaoks avanes lai maailm, tekkis võimalus tutvustada siinsele lugejaskonnale siiani võõrad olnud kultuure. Tõlkekirjanduse kuldaeg lastekirjanduses jäi küll 1990. aastatesse, kuid eestlastena peame siiski leppima sellega, et niisuguse väikese kirjanduse jaoks nagu seda on meie oma, jäävad tõlked alati väga olulisele kohale, sest oma Andersene, Tolkiene, Lindgrene või Carrolleid ei ole meil ju kuskilt võtta. (Tarrend 2005b: 33).

### **3. TÕLKED LASTEKIRJANDUSES AASTATEL 1991–1999**

Töö kolmandas peatükis on lastekirjanduse tõlkimine lähema vaatluse all selle nurga alt, et anda ülevaade sellest, mida, kui palju ja mis keeltest tõlgiti lasteraamatuid võõrkeeltest eesti keelde 1990. aastatel. Selleks et tekiks mingi arusaam tõlkekirjanduse osakaalust, on võrdlusmomendina välja toodud ka see, kui palju ilmus algupärast kirjandust. Ilma vastava võrdluse esitamiseta oleks raske anda ülevaadet sellest, kas ja kui jõudsalt toimus tõlkekirjanduse pealetung lastekirjanduses käsitletaval ajajärgul. Samuti toob töö autor välja kirjastused, mis on avaldanud kõige enam nimetusi. Eelmises peatükis kirjeldati olukorda Eesti kirjastamise maastikul eelmise sajandi viimasel kümnendil ja sellest ilmnes, et Eesti taasiseseisvumisega kasvas kirjastajate arv hüppeliselt. Kuid mõni neist kirjastajatest andis välja vaid ühe või äärmisel juhul paar nimetust. Seega oleks huvitav konkreetselt välja tuua kirjastajad, mis olid lastekirjandusest kõige rohkem huvitatud ehk avaldasid kõige rohkem nimetusi. Töö eelmistes peatükkides on nimetatud ka tõlkija olulisust tõlkeprotsessis. Sellepärast on eraldi alapeatükk pühendatud tõlkija olemusele.

#### ***3.1. Bibliograafiad***

Kuna käesoleva töö teoreetiliseks aluseks on Anthony Pymi tõlkeloo koostamise põhimõtted, siis andmaks ülevaadet sellest, mida, kui palju ja mis keeltest mingil konkreetsel ajajärgul tõlgiti, tuleks pöörduda Pymi liigituse poole, kus ta jagas tõlkeloo koostamise kolmeks valdkonnaks. Täpsemalt tuleb siin kõne alla Pymi nimetatud esimene valdkond ehk tõlkearheoloogia, mis ütleb, et nimetatud ülevaate andmiseks on vältimatuks abaliseks bibliograafiad.

Pymi järgi tuleb tõlkeloo koostamisel esmajoonel leida lahendus probleemile, kuidas valida välja tõlked, mida tõlkeloo koostamisel kasutada. See valdkond peaks igale tõlkeloo koostajale olema veel tundmatu maailm. Sellele probleemile on võimalik leida lahendus kahel viisil. Esimene hõlmab nimekirju, mida kasutatakse korpuste loomiseks. Seda meetodit võib nimetada ka deduktiivseks meetodiks. Teise meetodi puhul puudub vajadus nimekirjade järele. Tööd alustatakse väikesest valdkonnast ning järk-järgult ehitatakse üles suurem uurimisobjekt. Seda meetodit võib nimetada

induktiivseks meetodiks. Olgu mainitud, et lisaks bibliograafilistele andmetele tõlgete kohta ehk mida millal tõlgiti võivad nimekirjad sisaldada ka andmeid tõlkijate ja kirjastajate kohta. (Pym 1998: 38). Kuna käesolevas magistritöös on olemas piiritletud uurimisobjekt, mis nõuab nimekirju, ja samuti ei ole plaanis uuritavat valdkonda laiendada, siis võib öelda, et kohane on rakendada esimest meetodit.

Bibliograafiate olemus seisneb selles, et need sisaldavad viiteid kirjalikele dokumentidele, antud juhul tõlgetele. Bibliograafiaid võib Pymi järgi jagada kahte gruppi: kataloogid ja korpused. Kataloogid on tõlgete nimekirjad, mis on seotud konkreetse valdkonnaga ning ideaalis sisaldavad andmeid absoluutselt kõigi tõlgete kohta. Kataloogi põhiülesanne on saavutada kõikehõlmavus. See tähendab, et kataloogist peaks olema võimalik leida mis tahes asjakohast informatsiooni. Korpused on aga tõlgete nimekirjad, mis on koostatud rangete kriteeriumite alusel. Korpused ei pürgi olema kõikehõlmavad. Nendes peavad vaid sisalduma andmed, mida on konkreetse uurimisobjekti raames tarvis. Teiste sõnadega võiks öelda, et korpus on erieesmärgiga kataloog ja kataloog on üldeesmärgiga korpus. Nende eristamine ei ole aga nii üksühene. (Pym 1998: 42). Kokkuvõtvalt öeldes on kataloog suur andmebaas ja ei midagi muud. Kataloog peab olema nii täiuslik kui võimalik ja selle kvaliteet ega kvantiteet ei ole olulised. Korpus on lihtsustatult öeldes väljavõte kataloogist, mille jaoks on kindlaks määratud kriteeriumid. Kriteeriumiteks võivad olla näiteks konkreetne ajajärk, žanr, autor jne. (Pym 1998: 47). Pym kirjeldab kogu seda protsessi nii, et kataloogi koostamiseks tuleb asju sinna sisse panna ja kataloogist korpuse saamiseks tuleb hakata asju sealt välja viskama (Pym 1998: 56).

Kui lähtuda Pymi liigitusest, siis käesolevas töös kasutatud bibliograafiaid ei saa nimetada kataloogideks, vaid need kuuluvad pigem korpuste alla. Kasutatud bibliograafiad ei ürita saavutada kõikehõlmavust. See on ilmne juba sellest, et nimekiri on piiritletud lastekirjandusega. Samuti ei sisalda bibliograafiad mis tahes informatsiooni, vaid ainult teatud andmeid, mis on olulised ülevaate andmiseks lastekirjanduse tõlkimisest võõrkeeltest eesti keelde teatud ajavahemikus. Need andmed on nimelt autor, teose pealkiri, keel, millest on tõlgitud, tõlkija, tõlke tegemise aastaarv ja teose üllitanud kirjastus. Mõne konkreetse nimetuse puhul on kahjuks kas tõlkija või kirjastus märkimata, kuid ülevaate üldpilti see oluliselt ei mõjuta.



Bibliograafiate koostamine on suur ja raske töö ning seega väga aeganõudev. Üldjuhul tegelevad sellega mitu inimest. Seega käesoleva magistritöö jaoks vajalikke bibliograafiad töö autor ise koostanud ei ole. Nimetatud bibliograafiad on saadud Eesti Lastekirjanduse Keskusest ning nende koostajaks on enamikel aastatel olnud lastekirjanduse uurija Andres Jaaksoo. Paaril aastal koostaja puudub ja viimase vaadeldava aasta kohta koostatud bibliograafia autoriks on lastekirjanduse uurija Ülle Väljataga. Kuna töö autor nimekirju ise koostanud ei ole, siis ei saa ta ka anda garantiid, et need nimekirjad on täiuslikud. Kuid isegi siis, kui kasutatud bibliograafiates peaks esinema mõningaid puudujääke, näitavad need ära põhisuundumused. Ja see ongi käesoleva töö eesmärk.

Bibliograafiad on jaotatud osadeks kategooriate järgi: rahvaluule, luule, proosa, kogumikud, koomiksid, laste omalooming, aime- ja rakendusliku sisuga kirjandus ning ususisuga väljaanded. Kuigi töö alapeatükis 1.3. „Lastekirjanduse määratlus“ mainiti, et kõige levinuma definitsiooni järgi on lastekirjandus ilukirjandus, mis on teadlikult lapsele kirjutatud ning lapsepäraselt välja antud (Krusten 2003: 17), siis kasutatud bibliograafiates on lastekirjandust käsitletud veidi laiemas valdkonnas. Näiteks on lastekirjanduse alla kuuluvaks loetud aime- ja rakendusliku sisuga kirjandus, mis „Eesti lastekirjanduse sõnastiku“ järgi moodustab lastekirjanduse iseseisva alaliigi, mis laste jaoks mõistetaval kujul tutvustab teaduse saavutusi ja ühiskonnaelu sotsiaalseid, kultuurilisi, poliitilisi, ajaloolisi jm. arenguid. (Krusten, Kumberg, Mürsepp jt. 2006: 103). Aastate 1991 ja 1992 kohta tuleks märkusena lisada, et nende aastate bibliograafiad ei olnud esitatud jaotistena, vaid ühe pika nimekirjana. Seega pidi töö autor ise välja otsima, millisesse kategooriasse kindel nimetus kuulub. Kahjuks osutus ületamatuks probleemiks rahvaluule ja luule eristamine. Seetõttu on esimeste aastate analüüsis rahvaluule ja luule kategooriad ühendatud. Analüüsist on kõrvale jäetud mitmesuguse sisuga kogumikud, kuna enamikel juhtudel on raske kindlaks teha, mis keeltest ja kui palju on kogumikes tõlkeid ja kui palju algupärast loomingut. Samamoodi on kõrvale jäetud ka ususisuga teosed, kuna need ilmuvad bibliograafiatesse eraldi kategooriana alles alates 1995. aastast. Käesoleva töö autor leiab, et kõiki aastaid tuleks vaadata võrdsetel alustel ja nii ongi nimetatud kategooria tähelepanuta jäetud. Märkusena olgu öeldud ka see, et aime- ja rakendusliku sisuga kirjanduse valdkonnas luges käesoleva töö autor tõlkekirjanduseks teosed, kus oli märke, et tegemist on tõepoolest tõlkega.

Seega on analüüsist välja jäänud raamatud, kus polnud midagi tõlkida, sest neid ei saa ju lugeda tõlkeraamatuteks.

### 3.2. Ülevaade tõlgetest lastekirjanduses

#### 3.2.1. Tõlgete valdkonnad ja osakaal

Bibliograafiate alusel, mis on kättesaadavad Eesti Lastekirjanduse Keskuses, koostas töö autor alloleva tabeli tehtud tõlgete analüüsi illustreerimiseks.

Tabel 1. Lastekirjanduse tõlked aastatel 1991–1999 Eesti Lastekirjanduse Keskuses kättesaadavate bibliograafiate järgi.

	Proosa		Aime- ja rakendusliku sisuga kirjandus		Rahvaluule		Luule		Koomiksid	
	Tõlge	Algu-pärane	Tõlge	Algu-pärane	Tõlge	Algu-pärane	Tõlge	Algu-pärane	Tõlge	Algu-pärane
1991	18	13	3	10	-	-	3	5	-	-
1992	23	24	1	8	-	-	-	2	-	-
1993	48	38	3	37	3	1	1	10	16	2
1994	67	56	11	40	-	1	-	7	13	-
1995	68	29	25	33	3	3	-	10	16	2
1996	99	23	41	27	10	2	-	13	19	-
1997	90	20	51	62	6	1	1	6	24	2
1998	71	30	58	56	4	3	-	7	40	-
1999	156	39	55	65	1	-	4	6	52	-

1991. aastal ilmus bibliograafia andmetel 52 nimetust lastekirjanduse väljaandeid, millest 46,15% olid tõlked. Kõige enam tõlgiti proosateoseid – 31-st ilmunud nimetusest olid 18 tõlked. Valdavalt tõlgiti inglise keelest (12 nimetust), kuid esindatud olid ka vene, saksa, rootsi, tšehhi ja hispaania keel. Tuntumatest raamatutest võiks esile tuua Edgar Rice Burroughsi kirjutatud 4 Tarzani lugu, Selma Lagerlöfi „Nils Holgerssoni ilmeline teekond läbi Rootsi“ ja James Fenimore Cooperi „Hirvekütt, ehk, Esimene sõjarada“. Luulet ning aime- ja rakendusliku sisuga kirjandust tõlgiti võrdselt ehk kumbagi 3 nimetust, kuid luulet ilmus kokku 8 nimetust ja aime- ning rakendusliku sisuga teoseid 13 nimetust. Seega tõlkekirjanduse suurem

osakaal oli luule valdkonnas. Kirjastustest paistis kõige rohkem silma Eesti Raamat, mis andis välja 13 teost, millest 8 olid tõlkekirjandus proosa valdkonnas. Aktiivsed kirjastajad olid ka Kärp, Järva Teataja ja Valgus. Viimane neist ainult aime- ja rakenduskirjanduse valdkonnas. Ülejäänud kirjastused jäid ilmunud teoste arvu poolest tagasihoidlikumaks. Tõlkijate nimekiri oli peaaegu sama pikk, kui oli ilmunud teoste nimekiri. Siiski saab välja tuua kaks nime, kes tõlkisid teistest rohkem ehk 2 raamatut. Need olid Ethel Aesma ja Tiit Heidmets. (Eesti Lastekirjanduse Keskuses koostatud bibliograafia (edaspidi: ELK) 1991).

1991. aasta kohta saab kokkuvõtvalt tõdeda, et tõlkekirjanduse pealetung on selgelt näha proosa puhul. Teistes valdkondades oli valitsev algupärane kirjandus. Keeltest, millest tõlgiti ilmneb selgelt asjaolu, et kohe pärast Eesti taasiseseisvumist võeti suund ida asemel läände. Nimelt ilmus 12 tõlget inglise keelest ja vaid 4 vene keelest, ja sellestki ainult 2 proosateost (lisaks 1 tõlge luule valdkonnas ja 1 tõlge aimekirjanduses). Veel eelmisel, 1990. aastal tõlgiti vene keelest rohkem kui inglise keelest. Kuigi on teada, et 1990-ndate alguses kasvas kirjastuste arv plahvatuslikult ja 1991. aasta lõpus oli Eestis registreeritud 750 kirjastamisega tegelevat asutust (Möldre 2005: 227), siis lastekirjanduses see käsitletaval aastal veel väga teravalt silma ei torka, kuigi lastekirjandust andis välja juba 20 erinevat kirjastust. (ELK 1991).

1992. aastal ilmus lastekirjanduse teoseid 7 nimetust rohkem kui eelneval aastal ehk kokku 59, millest 42,37% olid tõlked. Kõige rohkem tõlgiti proosat, kuigi tuleb nentida, et algupärast kirjandust ilmus ühe nimetuse võrra rohkem kui tõlkekirjandust. 47-st ilmunud teosest olid 23 tõlgitud raamatut ja 24 Eesti kirjanike teosed. Peamiselt tõlgiti jällegi inglise keelest (14 nimetust). Prantsuse keelest eestindati 3 raamatut, hollandi, saksa, soome, vene, heebrea ja hispaania keelest 1 raamat. Sarnaselt eelneva aastaga ilmus mitu Tarzani lugu, mille autoriks on Edgar Rice Burroughs. Kolmanda trükina ilmus Frances Hodgson Burnetti „Väike lord Fauntleroy“. Välja anti ka Rudyard Kiplingi „Mowgli“. 1992. aastast alustas Eesti turul pealetungi Walt Disney, kellelt ilmus 5 teost – „Bambi“, „Karupoeg Puhh“, „Lumivalgeke ja seitse põialpoissi“, „Okasroosike“ ja „Pinocchio“. Luulet 1992. aastal ei tõlgitud ja aine- ning rakendusliku sisuga kirjandusest ilmus 1 tõlge ja 8 algupärast teost. Kirjastustest andis enim raamatuid välja Tiritamm – 4 tõlget ja 5 Eesti kirjaniku teost. Esiplaanile

ilmus ka kirjastus Egmont Estonia, mis andis välja kõik Walt Disney nimetatud raamatud. Aktiivsete tõlkijate Ethel Aesma ja Tiit Heidmetsa kõrvale tõusis Valter Rummel. (ELK 1992).

1992. aasta kohta võiks öelda, et tõlkekirjandus jäi võrreldes algupäraste raamatutega tahaplaanile. Igas valdkonnas oli Eesti autorite töid rohkem, kuigi proosas vaid ühe nimetuse võrra. Kirjastajate paljusus aga hakkas juba ilmsiks tulema. Nimelt tegeles 1992. aastal lastekirjanduse väljaandmisega 28 erinevat kirjastust. (ELK 1992).

Aastal 1993 anti lastele mõeldud teoseid välja 159 nimetust ehk rohkem kui eelmisel kahel aastal kokku. Tõlkeid oli sealhulgas 44,65%. Suurim valdkond, milles tõlked ilmusid, oli taas kord proosa. 86-st teosest olid 48 tõlked. Sellest peaaegu pool ehk 23 nimetust tõlgiti inglise keelest. Järgnesid saksa keel 8 tõlkega, rootsi keel 6 tõlkega, prantsuse keel 4 tõlkega, taani keel 2 tõlkega ja ungari, soome, itaalia, hollandi ja vene keel 1 tõlkega. 1993. aastal ilmus väga palju tuntud ja armastatud lastelugusid, muu hulgas Hans Christian Anderseni „Pöial-Liisi“, Frances Hodgson Burnetti „Salaaed“, Walt Disney „Robin Hood“ ja „Väike Merineitsi“, vendade Grimmide „Tuhkatriinu“, Astrid Lindgreni „Vahtramäe Emil“ ning „Väikevend ja Karlsson katuselt“, Antoine de Saint-Exupéry „Väike prints“, Annie M. G. Schmidti „Viipalala ja Aabeli lood“ ning Jules Verne'i „Saladuslik saar“. Kuna kirjastajatel oli vaba voli tegutseda iseseisvalt, siis omavaheline koostöö puudus, mistõttu tuli ette juhuseid, kus ühe ja sama raamatu andsid välja mitu erinevat kirjastust. Näiteks Frances Hodgson Burnetti raamatu „Salaaed“ üllitasid 1993. aastal nii kirjastus Eco Talent kui ka Eesti Raamat. Üldiselt aga troonivad kirjastuste nimekirja eesotsas Egmont Estonia, Eesti Raamat, Kupar ja Tiritamm. Viimased kaks tegelesid nii tõlke- kui ka algupärase kirjanduse kirjastamisega. Kordustrukke oli tõlkekirjanduse hulgas 8, seega enim panustati senini ilmumata teoste vahendamisse. Tõlkijate etteotsa tõusis Vladimir Beekman, kes tõlkis rootsi keelest Astrid Lindgreni teosed ja hollandi keelest Annie M. G. Schmidti „Viipalala ja Aabeli lood“, kokku 5 teost. Samuti tõlkisid usinasti Marta Sillaots ja Tiit Heidmets. Kokku oli tõlkijaid 28. Rahvaluules domineerisid tõlked, luules jällegi algupärane kirjandus. Kusjuures rahvaluulet tõlgiti soome keelest ning luulet saksa keelest. 1993. aastast hakkas ilmuma rohkelt koomikseid. 18 koomiksist olid tõlked 16, eranditult inglise keelest ning kirjastajaks Egmont Estonia. Aime- ja rakendusliku sisuga kirjanduse valdkonnas ilmus 3 tõlget

(inglise ja rootsi keelest) ja 37 mitte-tõlget. Juhtivaks kirjastajaks oli siingi Egmont Estonia, järgnesid Valgus ja Koolibri. (ELK 1993).

1993. aastat iseloomustas välja antud nimetuste hüppeline tõus, kuid tõlkekirjanduse protsent jäi enam-vähem samale tasemele eelmiste aastatega. Kuna lasteraamatute väljaandmisega hakati aktiivsemalt tegelema, siis on loomulik, et kasvas ka tõlkijate arv ja raamatute kirjastajate arv. 1993. aastal oli lasteraamatute kirjastajaid juba 39, kuid kirjastajaid ei tekkinud juurde nii palju, kui väljaantud raamatuid. Seega saab siit järeldada, et osa kirjastusi hakkas ilmutama rohkem nimetusi kui enne. Kokkuvõttes oli aasta 1993 lastekirjanduse valdkonnas viljakam kui kaks eelnevat aastat. (ELK 1993).

1994. aastal ilmus kokku 195 lastekirjanduse teost, tõlkeid sellest oli 46,67%. Üsna ootuspäraselt oli enim tõlkeid ka sellel aastal proosa valdkonnas – 67 tõlget ja 56 nimetust algupärasest loomingut. Keelte hulgast, millest tõlgiti, oli mäekõrguselt üle inglise keel 35 tõlkega. Palju vahendati ka rootsi (8), prantsuse (7) ja vene (6) keelest. Mõnevõrra vähemate nimetustega olid esindatud tõlked saksa (4), hollandi (3), soome (2), taani (1) ja tšehhi (1) keelest. Tuntumad nimetused olid Hans Christian Anderseni „Metsluigid“, Edgar Rice Burroughsi Tarzani lood, Walt Disney „Leedi ja Lontu“, Tove Janssoni „Muumitroll“, A. A. Milne'i „Karupoeg Puhh“, P. L. Traversi „Mary Poppins“ ja Jules Verne'i „Kaheksakümne päevaga ümber maailma“. Käsitletavat aastat iseloomustas 22 kordustrükki, mõni neist lausa 3. ja 4. trükk. Üks kordustrükkidest oli näiteks Frances Hodgson Burnetti „Salaad“, mille eelmine trükk oli ilmunud alles eelmisel aastal. Siis oli kirjastajaks Eco Talent, nüüd Eesti Raamat. Tõlkijate nimekirja eesotsa hõivasid Vladimir Beekman, Ethel Aesma ja Tiit Heidmets. Vladimir Beekman tõlkis rootsi ja hollandi keelest, ülejäänud kaks inglise keelest. Sarnaselt välja antud nimetuste suurenemisega võrreldes eelmise aastaga suurenes ka tõlkijate arv. Nimelt 1994. aastal tõlkis lasteraamatuid kokku 43 inimest. Üle ühe nimetuse tõlkis 9 inimest. Luulet ja rahvaluulet ei tõlgitud sellel aastal üldse, algupärasest rahvaluulet ilmus 1 ja luulet 7 nimetust. Koomikseid ilmus 13 nimetust – 6 inglise keelest, 3 nii prantsuse kui ka rootsi keelest ning 1 taani keelest. Aime- ja rakendusliku sisuga teoseid ilmus kokku 51 nimetust, millest tõlkeid oli kõigest 11. Inglise keelest tõlgiti jällegi kõige rohkem, kuid ühe tõlkega olid esindatud ka nii läti, saksa kui ka soome keel. Enim teoseid välja andnud kirjastused olid Egmont Estonia,

Birgitta ja Eesti Raamat. Seda nii kõikide väljaannete kui ka ainult tõlgete arvestuses. Kokku oli 1994. aastal 42 kirjastust, mis andsid välja lastele suunatud teoseid. (ELK 1994).

1994. aastat lühidalt kokku võttes saab tõdeda, et siis oli tõlkekirjanduse osakaal enam-vähem sama, mis eelneval kolmel aastal. Ka keeli, millest tõlgiti, oli umbes sama palju ja endiselt troonis inglise keel. Üle mitme aasta eestindati veidi aktiivsemalt lastekirjandust vene keelest, kuid nende teoste arv ei ole ligilähedanegi inglise keelest tõlgitud teoste arvule. Seega endiselt jätkus trend vaadata nii kaugele läände kui võimalik. Kirjastajaid oli 3 võrra rohkem kui eelneval aastal ehk 42. Eelmiste aastatega sarnast hüpet see arv ei teinud. Põhjus võib peituda selles, et lastekirjanduse väljaandmisega tegelevaid kirjastusi ei tekkinud olemasolevatele lisaks, vaid hoopis nende asemele. 1994. aasta iseloomustamiseks võib öelda veel seda, et see oli kordustrukkide aasta. Nimelt ilmus bibliograafiate järgi kordustrukke rohkem, kui eelnevatel aastatel. (ELK 1994).

1995. aastal ilmus ühtekokku 194 nimetust lastekirjandust, millest tõlked moodustasid 60,31%. Sarnaselt eelnevate aastatega tõlgiti kõige rohkem proosat, kuid erinevus eelnevate aastatega oli see, et tõlgete ja algupärase kirjanduse vahe oli kordi suurem. Tõlkeid ilmus 68 ja algupäraseid teoseid 29. Üle poolte tõlgetest ehk 38 olid inglise keelest, 9 rootsi keelest, 7 nii prantsuse kui ka saksa keelest, 2 soome keelest ning 1 taani, itaalia, hollandi ja norra keelest. Taas kord ilmus mitu Edgar Rice Burroughsi kirjutatud Tarzani lugu, Walt Disney „Aladdin“ ja „101 dalmaatsia koera“. Samuti ilmus 9 kordustrukki, näiteks Louisa M. Alcotti „Väikesed naised“ ja Astrid Lindgreni „Bullerby lapsed“. Tõlkijate esikolmik koosnes endiselt Vladimir Beekmanist, kes tõlkis saksa ja rootsi keelest, Ethel Aesmast ja Tiit Heidmetsast, kes tõlkisid inglise keelest. Kokku oli tõlkijaid nimekirjas 40. Rahvaluulet ilmus 1995. aastal 6 nimetust, millest täpselt pooled olid tõlked. Luulet sel aastal ei tõlgitud. Koomikseid avaldati 23 nimetust – 18 tõlget inglise keelest, 3 tõlget prantsuse keelest ja 2 eesti algupärandit. Aime- ja rakendusliku sisuga kirjanduse valdkonnas toimusid muutused eelmise aastaga võrreldes. Nimelt suurenes selles valdkonnas tõlgete arv. 33 Eesti autori teose kõrval ilmus 25 tõlget, peamiselt inglise keelest. Vaid üks tõlge oli vene keelest. Seitsmel teosel olid autorid märkimata, ülejäänutel oli kõigil eraldi tõlkija. Proosa arvestuses andsid kirjastused Tiritamm ja Egmont Estonia välja sama arvu

nimetusi, kuid üldkokkuvõttes juhtis siiski Egmont Estonia, mis kirjastas lisaks proosale ka koomikseid ja aime- ning rakendusliku sisuga teoseid. Eelmiste aastatega enam-vähem samal tasemel oli ka kirjastus Koolibri, mis on keskendunud peamiselt aime- ja rakendusliku sisuga kirjanduse väljaandmisele ning põhiosa toodangust moodustavad algupärased teosed. Kuid sekka on sattunud ka paar proosateost. Kirjastuste arv kokku jätkas eelnevate aastate trendi, s.t. oli jälle veidi suurem kui eelneval aastal ehk 46 kirjastust tegeles lastekirjanduse teoste väljaandmisega. (ELK 1995).

Kuigi 1995. aasta kohta võiks ilmunud tõlkekirjanduse protsenti arvestades öelda, et sellel aastal hakati lastekirjandust tõlkima kõvasti rohkem, kui seda tehti sinnani, siis tegelikult on see number veidi petlik. On tõsi, et aimekirjanduse vallas hakati tõesti rohkem tõlkima, samas kui algupärase toodangu suurus jäi enam-vähem samaks. Kuid protsendi teeb nii suureks ilmselt asjaolu, et proosa valdkonnas jäi tõlgitud teoste arv eelmise aastaga samale tasemele, kuid märgatavalt langes algupärase kirjanduse teoste arv. Mingi tõde aga nimetatud suures protsendis siiski on. Kuigi sel aastal ei hakatud kordi rohkem tõlkima, siis ometi tuleb esile tõlkekirjanduse pealetung, mis on kahandanud algupärase kirjanduse väljaandmist. Keelte osas, millest tõlgiti, erilisi muutusi ei olnud. Endiselt oli juhtpositsioonil inglise keel, tugevalt olid esindatud ka rootsi, saksa ja prantsuse keel. (ELK 1995).

1996. aastal anti lastekirjanduses välja 234 teost. Kui juba 1995. aastal oli tõlkekirjanduse protsent üpris suur, siis 1996. aastal oli see veelgi suurem. Nimelt ilmus tõlkekirjandust 72,22% kogu lastekirjandusest. Ilmunud lasteraamatute suur arv ongi tingitud just tõlkekirjanduse laiemast levikust, kuna algupärase kirjanduse arv on jäänud enam-vähem samaks. 122 proosateosest 99 olid tõlked ja 23 Eesti autorite teosed. Võimutsesid tõlked inglise keelest – 50 teost, saksa keelest tõlgiti 13 nimetust, tavatult palju oli tõlkeid itaalia keelest – 12, taani keelest tõlgiti 7, prantsuse ja rootsi keelest kummastki 5 teost, soome keelest 3, norra keelest 2 ja hollandi ning vene keelest 1 teos. Tuntumad teosed, mida tõlgiti, olid näiteks Hans Christian Anderseni „Inetu pardipoeg“, Harriet Beecher-Stowe'i „Onu Tomi onnike“, Edgar Rice Burroughsi Tarzani lood ja Astrid Lindgreni „Röövlitütar Ronja“. Kui eelnevatel aastatel oli tõlkijate esikolmik enam-vähem sama, siis 1996. aastal toimus selles muutus. Kõige rohkem tõlkis Mart Aru – 9 raamatut itaalia keelest. Riho Raudi tõlkis

4 nimetust inglise keelest ja ühe taani keelest, Tiit Heidmets tõlkis 4 nimetust inglise keelest ning ülejäänud veidi vähem. Käsitletaval aastal oli tõlkijate nimekiri pikem, kui ühelgi eelneval viiel aastal. Tõlkijaid oli tervelt 57. Aga see on ka loogiline, kui arvestada, et enamus tõlkijaid tõlkis vaid ühe nimetuse, kuid tõlgitud teoseid oli palju rohkem, kui eelnevatel aastatel. Luulet sel aastal ei tõlgitud, küll aga tõlgiti rahvaluulet. 12 nimetusest olid 10 tõlkteosed. Kuid kahjuks olid need teosed kogumike vormis, mistõttu ei õnnestunud selgeks teha, mis keelest kui palju tõlgiti. Saab vaid tõdeda, et tõlgiti rohkem, kui loodi algupärast kirjandust. Koomikseid ilmus 19 nimetust, kõik tõlgitud. 17 inglise keelest ja 2 prantsuse keelest. Ka aime- ja rakendusliku sisuga kirjanduse valdkonnas domineerisid seekord tõlked. Seda esimest korda vaadeldaval ajajärgul. 40 teost tõlgiti inglise keelest, üks itaalia keelest ning 27 kuulusid algupärasesse kirjandusse. Aktiivseim kirjastaja oli Egmont Estonia, nii proosa kui ka aime- ja rakendusliku sisuga kirjanduse valdkonnas. Proosateoseid andsid veel usinalt välja kirjastused Olion, Ersen ja Tiritamm, aimekirjanduses oli teisel kohal Koolibri, mis avaldas nii algupärast kirjandust kui ka tõlkteoseid. Viimast isegi ühe võrra rohkem. Kokku oli 1996. aastal kirjastusi 46, kuid teised jäid väljaantavate nimetuste poolest tagasihoidlikumateks. (ELK 1996).

Aastal 1996 domineeris lastekirjanduse peaaegu igas valdkonnas tõlkekirjandus. Peamised eestindused tulid endiselt inglise keelest, kuid ära peaks mainima, et väga palju proosateoseid ja isegi üks aimekirjanduse valdkonna teos tõlgiti itaalia keelest. Kuna tõusis tõlgitavate teoste koguarv, siis on ka tõlkijate nimekiri pikem, kui eelnevatel aastatel. Lastekirjanduse teoste väljaandmisega tegeles 1996. aastal täpselt sama arv kirjastusi, mis aasta varemgi, s.t. 46 kirjastust. (ELK 1996).

1997. aastal paranes lastekirjanduse olukord veelgi rohkem. Ilmus 263 nimetust. Seda on rohkem, kui ühelgi eelneval aastal vaadeldud perioodil. Võrreldes 1996. aastaga on tõlkekirjanduse osakaal veidi vähenenud, kuid on siiski jätkuvalt kõrge – 65,40%. Proosateoste hulgas oli 90 tõlget ja 20 algupärase kirjanduse teost. Keelte suhtes, millest proosat tõlgiti, on olemas sarnasus eelneva aastaga. Nimelt tõlgiti kõige rohkem inglise keelest – 45 nimetust – ja sellele järgnes itaalia keel 18 nimetusega. Seega itaalia keelest tõlgete arv kasvas veelgi. Taani keelest tõlgiti 7 teost, rootsi keelest 6, saksa keelest ja prantsuse keelest 5, norra keelest 2 ning hollandi ja vene keelest 1 teos. Tõlgiti selliseid teoseid nagu Hans Christian Anderseni „Vankumatu



tinasõdur“, E. T. A. Hoffmanni „Pähklipureja“ jt. 46 tõlkijast 2 esines viie nimetusega – Mart Aru tõlkis itaalia keelest ja Tiit Heidmets inglise keelest. Valter Rummel tõlkis saksa ja inglise keelest, kokku 4 nimetust, ja Vladimir Beekman tõlkis taani ja rootsi keelest, kokku samuti 4 nimetust. Ülejäänud tõlkijad tõlkisid vähem. Rahvaluulet tõlgiti 7 teosest 6, kuid peale ungari keele ei saa jällegi ühtegi teist keelt välja tuua, kuna sarnaselt eelneva aastaga oli tegemist kogumikega, mille puhul on väga raske selgeks teha, millisest keelest kui palju täpselt tõlgitud on. Luules oli olukord täpselt vastupidine rahvaluulele, s.t. 7 teosest ainult 1 oli tõlge (soome keelest). Koomikseid ilmus 26 tükki, 22 tõlget inglise keelest, 2 prantsuse keelest ja 2 olid algupäraseid teosed. Aime- ja rakendusliku sisuga kirjanduse valdkonnas oli tõlkeid ja algupäraseid teoseid peaaegu võrdselt. Arvud olid vastavalt 51 ja 62. Aastal 1997 oli keelte hulk, millest aimekirjandust tõlgiti, kõige suurem võrreldes eelnevate aastatega. Tõlgiti suisa 6 keelest – inglise, prantsuse, rootsi, soome, taani ja itaalia keelest. Kirjastustest oli juhtpositsioonil endiselt Egmont Estonia, proosas paistsid silma veel Olion ja Tiritamm, ning aimekirjanduses Koolibri ja Sinisukk. Võrreldes kahe eelneva aastaga tõusis lastekirjandust väljaandvate kirjastuste arv neljateistkümne võrra ehk ulatus juba 60-ni. (ELK 1997).

Mõnes mõttes oli 1997. aasta sarnane eelnevaga, kuid leidis ka erinevusi. Nimetuste koguarv tõusis 29 võrra; tõlkekirjanduse osakaal küll langes veidi, kuid jäi ikkagi kõrgele tasemele. Kui kõikidel aastatel ilmus tõlkeid väga palju proosa valdkonnas, siis aimekirjanduses oli 1997. aastal tõlkeid palju alles teist aastat. Ehkki algupärase kirjanduse nimetusi ilmus rohkem, tõusis keelte arv, millest aimekirjandust tõlgiti. Samuti tõusis ka kirjastuste arv. (ELK 1997).

1998. aasta oli ilmunud lasteraamatute arvu poolest suhteliselt sarnane aastaga 1997. Nimelt ilmus kokku 270 nimetust, millest tõlkeid oli 64,1%. Kõikides valdkondades oli tõlke- ja algupärase kirjanduse vahetõlke sarnane eelneva aastaga, kuid konkreetsed numbrid olid veidi erinevad. Proosateoseid ilmus 101 ja 71 nendest olid tõlked. 41 tõlget tehti inglise keelest, 8 saksa ja prantsuse keelest, 6 rootsi, 3 taani, 2 itaalia ja 1 soome ja hollandi keelest. Ühel tõlkel puudus võimalus keele tuvastamiseks. Tõlkijate kohta saab aga öelda seda, et käsitletaval aastal tõusid esile teised tõlkijad. Inglise keelest tõlkis 5 nimetust Merike Pau ja 4 nimetust Epp Pärj, rootsi keelest 3 nimetust Endla Lõhkivi. Luule ilmus eranditult algupärase

kirjandusena, rahvaluules oli 7 teosest 4 tõlget. Kuid jällegi ei saa kindlaks teha keelt või keeli, millest tõlgiti. Koomikseid ilmus 40, millest 37 olid tõlked inglise keelest, 3 prantsuse keelest ja 1 oli algupärane looming. Aime- ja rakendusliku sisuga kirjanduses oli napp ülekaal tõlkekirjandusel, mida ilmus 58 nimetust 56 algupärase teose kõrval. Tõlgiti kuuest keelest. Valitsevaks oli ikka inglise keel 44 tõlkega, hispaania keelest oli 5 tõlget, nii itaalia kui ka rootsi keelest 3 tõlget, soome keelest 2 ja prantsuse keelest 1. Kirjastuste kohta võib öelda, et koguarvestuses hoidis esikohta kirjastus Kuma, kuna andis välja hulgaliselt ristsõnu. Järgmisena üllitas enim teoseid Egmont Estonia, millele järgnesid Koolibri (peamiselt aimekirjandus), Tiritamm ja Olion (ainult proosa). Üldiselt aga tegutsesid lastekirjanduse valdkonnas 50 kirjastust, mis oli vähem, kui eelneval aastal, kuid siiski rohkem, kui aastatel 1991–1996. (ELK 1998).

1998. aasta kokkuvõtteks võiks öelda, et see oli suhteliselt sarnane 1997. aastaga. Suurim erinevus paistis silma tõlkijate nimedes, mis proosa tõlkimises erinesid eelmiste aastate aktiivsete tõlkijate nimedest. Natuke langes tõlgete arv ja tõusis algupäraste teoste arv proosa valdkonnas. (ELK 1998).

1999. aastal ilmus kokku 382 nimetust lastekirjandust, millest tõlkekirjandus moodustas 70,16%. Proosa valdkonnas oli tõlkekirjanduse domineerimine eriti võimas. 195 teosest olid tõlked 156 ja algupärasesse kirjandusse kuulus vaid 39 nimetust. Inglise keelest tõlgiti 71 raamatut, rootsi keelest 23, nii saksa kui ka prantsuse keelest 8, soome keelest 3, hollandi keelest 2, taani ja itaalia keelest 1 raamat. Tervelt 18 teost ilmus ilma märketa keele kohta, millest tõlgiti. 58 tõlkija hulgast võiks esile tuua kaks nime, kelle tõlkeid avaldati 1999. aastal kõige rohkem. Nendeks tõlkijateks on Jana Linnart, kes tõlkis 18 teost inglise keelest, ja Vladimir Beekman, kes tõlkis 14 raamatut rootsi keelest, peamiselt Astrid Lindgreni loomingut. Kusjuures bibliograafiate andmetel ei tõlkinud Jana Linnart eelnevatel aastatel vaadeldaval ajajärgul ühtegi nimetust lastekirjandust. Käesoleval aastal aga vahendas Eesti noorele lugejale selliseid teoseid nagu Lewis Carrolli „Alice imedemaal“, L. Frank Baumi „Võlur Oz“, Daniel Defoe „Robinson Crusoe seiklused“ ja Mark Twaini „Huckleberry Finni seiklused“. Rahvaluulet ilmus vaid üks nimetus ja see oli tõlgitud vene keelest. Luulet ilmus 10 nimetust, millest 6 oli Eesti algupärane looming. Tõlgete päritolu kahjuks tuvastada ei olnud võimalik. Koomikseid avaldati

52 tükki ja kõik olid tõlgitud – 36 inglise keelest, 4 prantsuse keelest, 12-l oli keel märkimata. Aime- ja rakendusliku sisuga kirjanduse valdkonnas valitses algupärase loomingu ülemvõim. 65 teost kuulus algupärasesse loomingusse ja 55 tõlkekirjandusse. Esindatud oli inglise keel 46 nimetusega, järgnesid saksa ja itaalia keel 3 nimetusega ning prantsuse ja soome keel 1 nimetusega. Ühel juhul oli keel märkimata. Üldarvestuses avaldas enim teoseid kirjastus Egmont Estonia, kuid proosa valdkonnas valitses Ersen, millele järgnesid Egmont Estonia, Sinisukk ja Tiritamm. Aimekirjanduses andis Egmont Estonia välja kõige rohkem tõlketöoseid, järgnesid Sinisukk ja Koolibri; algupärast aimekirjandust avaldas enim kirjastus Kuma (ristsõnad), millele järgnes Avita. (ELK 1999).

Bibliograafiate analüüs kinnitab esimestes peatükkides välja toodud lastekirjanduse uurijate sõnu, et 1990-ndate esimestel aastatel ilmus väga vähe lastekirjandust ja et tõlkimine sai hoo sisse alates 1993. ja 1994. aastast. Kui vaadelda käsitletavat perioodi ehk aastaid 1991–1999 tervikuna, siis on näha, et väljaantavate lasteraamatute arv tegi hiiglasliku hüppe. Perioodi alguses ilmus 52 nimetust lastekirjandust ja perioodi lõpus 382 nimetust. Tõlkekirjandust sellest oli perioodi alguses 46,15% ja lõpus 70,16%. Esimesed neli aastat oli tõlkekirjanduse protsent enam-vähem stabiilne, kõikides 42% ja 46% vahel. Esimene suurem tõus toimus 1995. aastal, mil protsent tõusis 60-ni ja peaaegu sama suur tõus oli ka sellele järgneval aastal, mil protsent tõusis 72-ni. Aastatel 1997 ja 1998 oli vastav näitaja veidi väiksem – vastavalt 65,4% ja 64,1%, kuid 1995. aasta tasemeni ei langenud. Vaadeldaval perioodil parim tõlkekirjanduse aasta oli 1999, mil kõigist ilmunud lasteraamatutest tervelt 70,16% olid tõlked. (ELK 1991–1999).

Kui vaadata tõlkekirjandust aastate läbilõikes ja jätta kõrvale võrdlus algupärase kirjandusega, siis on võimalik leida vastus küsimusele, mida ja kui palju käsitletaval ajajärgul lastekirjanduses tõlgiti. Üldiselt võib öelda, et tõlkeid esines igas valdkonnas, milleks bibliograafiad jaotatud olid – rahvaluule, luule, koomiksid, proosa ja aime- ning rakendusliku sisuga kirjandus. Kõige vähem tõlgiti rahvaluulet ja luulet. Esines aastaid, kus nendes valdkondades ei ilmunud ühtegi tõlget, näiteks aastad 1991 ja 1994. Samuti tõlgiti vähe koomikseid. Esimesel kahel aastal ei ilmunud ühtegi tõlgitud koomiksit. Aastatel 1993–1997 tõlgiti igal aastal enam-vähem sama arv, kõige vähem 13 nimetust aastal 1994 ja kõige rohkem 24 nimetust aastal 1997.

Aastal 1998 avaldati juba rohkem tõlgitud koomikseid, täpsemalt 40. Käsitletava perioodi viimane aasta ehk 1999 oli kõige viljakam koomiksite valdkonnas; siis tõlgiti 52 nimetust. Aime- ja rakendusliku sisuga kirjanduses ilmus tõlkeid igal aastal, kuigi esimesel kolmel aastal vastavalt 3, 1 ja 3 nimetust. Alates 1994. aastast ilmus aimekirjandust tõusvas joones, igal aastal rohkem kui eelmisel. Välja võib tuua isegi paar suuremat hüpet: 1994. aastal ilmus 11 nimetust, järgneval aastal 25 nimetust ja sellele järgneval aastal 41 nimetust. Sealt edasi nii suurt hüpet enam ei toimunud. Aastatel 1997–1999 ilmus vastavalt 51, 58 ja 55 nimetust. Seega perioodi lõpp oli suhteliselt stabiilne. Vaadeldaval perioodil ilmus igal aastal eranditult kõige rohkem tõlkekirjandust proosas. Selles valdkonnas oli ka suurim vahe perioodi alguses ilmunud nimetuste arvu (18) ja perioodi lõpus ilmunud nimetuste arvu (156) vahel. 1991. ja 1992. aastal ilmus suhteliselt vähe tõlgitud proosateoseid, kuid alates 1993. aastast on näha, kuidas tõlkekirjandus hakkab järjest enam esiplaanile tõusma. Siis avaldati juba 48 nimetust, järgneval kahel aastal vastavalt 67 ja 68 nimetust. Järgnevalt toimus taas suurem hüpe – 1996. aastal ilmus 99 nimetust. Sealt edasi oli väike langus ehk aastal 1997 avaldati 90 ja 1998. aastal 71 teost. Tõlkekirjanduse kõige soodsam aasta proosa valdkonnas oli 1999. aasta, mil ilmus tervelt 156 nimetust. Seega vastus küsimusele, mida käsitletaval perioodil kõige rohkem tõlgiti, on proosateoseid. Järgnesid vastavalt aime- ja rakendusliku sisuga kirjandus, koomiksid, rahvaluule ja luule. (ELK 1991–1999).

### **3.2.2. Tõlgitud keeled**

Käesoleva alapeatüki alguses on toodud töö autori koostatud tabel keelte kohta, millest Eesti Lastekirjanduse Keskuses kättesaadavate bibliograafiate järgi tõlgiti lastekirjandust aastatel 1991–1999.

Tabel 2. Keeled, millest Eesti Lastekirjanduse Keskuse bibliograafiate järgi tõlgiti lastekirjandust 1991.–1999. aastal.

	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999	Kokku
Heebrea keel	-	1	-	-	-	-	-	-	-	1
Hispaania keel	1	1	-	-	-	-	-	5	-	7
Hollandi keel	-	1	1	3	1	1	1	1	2	11
Inglise keel	12	15	41	49	80	107	110	122	153	689
Itaalia keel	1	-	1	2	13	19	1	5	4	45
Läti keel	-	-	-	1	-	-	-	-	-	1
Norra keel	-	-	-	1	-	2	2	-	-	5
Prantsuse keel	-	3	4	10	10	7	10	12	13	69
Rootsi keel	1	-	7	11	9	5	8	9	23	73
Saksa keel	2	1	9	5	7	13	5	8	11	60
Soome keel	1	1	3	3	2	3	2	3	4	22
Taani keel	-	-	2	2	1	7	8	3	1	24
Tšehhi keel	2	-	-	1	-	-	-	-	-	3
Ungari keel	-	-	1	-	-	-	1	-	-	2
Vene keel	4	2	1	6	1	1	1	-	1	17

Töös käsitletaval ajajärgul ilmus lastekirjanduse teoseid kokku 15 keelest. Kõik keeled ei olnud aga esindatud igal aastal. Kõige rohkem ehk 689 tõlget ilmus inglise keelest, kusjuures kõige rohkem 1999. aastal (153 tõlget). (ELK 1991–1999).

Teine suurem keel oli rootsi keel 73 tõlkega. Ainuke aasta, mil rootsi keelest ei ilmunud ühtegi tõlget, oli aasta 1992. Kõige rohkem ilmus tõlkeid rootsi keelest käsitletava perioodi viimasel aastal, mil tõlgiti 23 nimetust. See arv on küllaltki kõrge seetõttu, et palju tõlgiti armastatud kirjaniku Astrid Lindgreni loomingut. (*Ibid.*).

Keelte arvestuses kolmandal kohal on prantsuse keel, millest on jällegi kõige rohkem tõlkeid 1999. aastal. Näiteks Alexandre Dumas' teosed, Charles Perrault' „Saabastega kass“ jt. (*Ibid.*).

Neljandat kohta hoiab saksa keel 60 tõlkega. Erinevalt kolmest esimesena nimetatud keelest ilmus saksa keele tõlkeid enim 1996. aastal. (*Ibid.*).

Järgmisena tuleb itaalia keel, millest oli tõlkeid tehtud 45 korral. Nn. „itaalia keele aastad“ olid 1996 ja 1997, mil itaalia keelest ilmus kõige rohkem tõlkeid kohe inglise keele järel. (*Ibid.*).

Kuuendal kohal oli taani keel 24 tõlkega. Sarnaselt itaalia keelega tõlgiti taani keelest palju 1996. ja 1997. aastal. Peamiselt eestindati Hans Christian Anderseni teoseid. (*Ibid.*).

Järgmisena tuleks nimetada soome keelt 22 tõlkega. Soome keelest tõlgiti midagi igal aastal, kuid stabiilselt vähe. Kõige rohkem ilmus 4 nimetust ja seda 1999. aastal. (*Ibid.*).

Kaheksandale kohale paigutus vene keel 17 tõlkega. Kohe pärast Eesti taasiseseisvumist langes vene keele osatähtsus lastekirjanduses märkimisväärselt. Kui enne oli vene keel peamine keel, millest tõlgiti, siis 1991. aastal ilmus vaid 4 tõlget, järgmisel aastal 2 ja sellest veel järgmisel aastal kõigest 1 tõlge. Parim aasta vene keele jaoks oli 1994, mil avaldati 6 tõlget. Ülejäänutel aastatel tõlgiti vene keelest ainult 1 teos. (*Ibid.*).

Üheksandaks on hollandi keel 11 tõlkega. Siin on väike sarnasus soome keelega, s.t. et hollandi keelest tõlgiti peaaegu igal aastal stabiilselt vähe, keskmiselt 1 teos. Ainult 1993. aastal 3 ja 1999. aastal 2 teost. Tuntumaks teoseks on võib-olla Annie M. G. Schmidti „Viplala ja Aabeli lood“. (*Ibid.*).

Kümnendal kohal on hispaania keel, millest tõlgiti 7 korral. Kuid ainult kolmel aastal – 1991. ja 1992. aastal 1 tõlge ja 1998. aastal 5 tõlget (aimekirjanduses). (*Ibid.*).

Üheteistkümnnes on norra keel, millest tõlgiti samuti vaid kolmel aastal – 1994. aastal 1 tõlge, 1996. ja 1997. aastal 2 tõlget. Norra keelest on eesti keelde vahendatud näiteks Egner Thorbjørni „Söobik ja Pisik“. (*Ibid.*).

Kaheteistkümnendal kohal on tšehhi keel 3 tõlkega. Kolmeteistkümnendat kohta hoiab ungari keel 2 tõlkega ning kahte viimast kohta jagavad heebrea ja läti keel mõlemad 1 tõlkega. (*Ibid.*).

Kokkuvõtvalt võib nentida, et 1990-ndatel tõlgiti lastekirjandust kõige rohkem inglise keelest. Seda nii lõppkokkuvõttes kui ka iga aasta arvestuses eraldi. Keel, millest tõlgiti teisena kõige rohkem, ei olnud igal aastal sama, kuid võib välja tuua 5 keelt, mis ühel või teisel aastal hoidsid teist kohta. Nendeks on rootsi, itaalia, prantsuse, saksa ja vene keel. Vene keel oli teisel kohal 1991. aastal, kuid isegi siis oli selle

osatähtsus kordades madalam kui inglise keele omal. Ja iga aastaga see vahe ainult kasvas. Seega vene keele kuldaeg lastekirjanduse tõlkimises jäi nõukogude aega, millele järgnes järsk langus. (*Ibid.*).

### 3.3. Tõlkija

Igasugune tõlkimine on kultuuriline protsess, iga tõlkija täidab konkreetset ühiskondlik-kultuurilist ülesannet. Tõlkides ei ole tõlkija sõltuv mitte ainult keelenormidest, vaid ka siht- ja lähtekultuurilistest normidest ning isiklikest ja subjektiivsetest piirangutest. (Tarrend 2004: 84).

Kui traditsiooniliselt on peetud hea tõlke üheks tunnuseks tõlkija nähtamatust, siis viimasel ajal on hakatud enam toonitama vajadust tõlkija eksplitseeritud kohaloleku järele tekstis (saatesõnad, retseptsioonijuhendid jms.) ja tõlkija vastutust tõlketeksti saatuse eest. (Torop 1999: 25).

Tõlketeoreetikud on ühel arusaamisel selles, et tõlkija kuulub sihtkultuuri (Pym 1998: 178–179). Pym leiab siiski, et kehasid omavad tõlkijad saavad ringi liikuda ja ei kuulu seega ainult ühte kultuuri. Pymi arvates on tõlkijad interkultuurilised. (Pym 1998: X) Ja tõlkija on see, kes teeb tõlke selliseks, milliseks see lõpuks kujuneb. Teisiti öeldes osaleb tõlkija kultuurivahendamise protsessis. Tema teadmised ja oskused on olulised, et anda lähtekultuuri sihtkultuuris õigesti edasi. Keeleliselt rikka ja esteetilis-tunnetuslikult nauditava tõlke loob enamasti tõesti vaid isiksus (Talvet 2005: 440). Seega on tõlkija tõlkeprotsessis väga oluline faktor.

Iga tõlge vajab vähemalt järgmist: tekstide tootmise tehnoloogiat, lähteteksti, lõpetatud tõlke eesmärki, arusaamist tõlke olemusest ja tõlkijat. Kui mõni neist teguritest ära võtta, siis pole ka tõlget. Kuna kõik need tegurid on vajalikud, siis ei tohiks olla probleemi näha mis tahes neist teguritest tõlke „põhjusena“, kuigi kindlasti võib vaielda selle üle, milline tegur või milliste tegurite kombinatsioon on kõige domineerivam. Tõlketeooriates on siiani väga vähe tähelepanu pööratud keelevälistele põhjustele, inimestele. (Pym 1998: 149).

Pym mängib mõttega, et kuna tõlkijate kätes on suur jõud, siis osa inimesi saavad tõlkijateks vaid sellepärast, et tõsta oma staatust, ja lõpetavad selle töö kohe, kui

viimane pole enam kasutoov. Tõlkimine võib sellisel juhul tõlkijate jaoks olla ainult vaheetapiks enda väljenduslikkuse leidmiseni. Siinkohal esitab Pym huvitava küsimuse: kui inimesel on võimalus teha midagi palju kasulikumat kui tõlkimine, siis miks peaks keegi üldse tõlkijaks jääma? Vastused sellele küsimusele võivad päris lihtsad olla. Näiteks ehe armastus tõlkimise vastu. Või siis mingit laadi emotsionaalne suhe kindla väliskultuuri või konkreetse autoriga. (Pym 1998: 166–167).

Anthony Pymi arvates on hea, kui tõlkija ei ole lihtsalt tõlkija, vaid kui ta peab samal ajal ka mingit muud ametit. See rõhutaks tõlkimisel tõlkija tähtsust, kuna sellisel juhul oleks tõlkija oma otsustes täiesti vaba. Kui tõlkijal on kindel sissetulek mujalt kui tõlkimisest, siis ei ole ta sõltuv tõlke tellijast, näiteks mõnest suurest kirjastusest, kes lähtub vaid majanduslikest huvidest ja võib tõlkijale mõningaid ettekirjutusi teha. Ning kui tõlkija on oma teises ametis võimekas ja austatud, siis on tal kõrgem sotsiaalne staatus kui lihtsalt tõlkijana olemise korral. (Pym 1998: 163–164).

Kirjandus on peaaegu piiriltult mitmekülgne vaimuala, mis pole käsitatav pelgalt kauniskunstina, poeetilis-esteetilise elamuse looja ja vahendajana, vaid see on täitnud ühiskondades nii esmajärgulist religioosset-müütilist-kosmoloogilist, juriidilist, filosoofilis-semiootilist, eetilist, pedagoogilist, sotsiaalset ja sotsioloogilist, esteetilist, psühholoogilist, ajalooteaduslik-kroonikalist-asitõenduslikku, teaduslik-teoreetilist, poliitilis-ideoloogilist funktsiooni, nagu ka olnud põhitegur loomulike keelte püsimises elava, areneva ja teiseneva korpusena. Pole imekspandav, kui mitmesugustes ummikseisudes, millesse maailm ikka ja jälle on sattunud, usutakse seletajate ja väljapääsu osutajate rollis pigem ülemaailmse tuntuse pälvinud kirjanikke kui poliitikuid või erialateadlasi. (Talvet 2005: 434–435).

Anthony Pym usub, et tõlkijatel on tõlkeajaloos olnud oluline roll. Kuigi ta tunnistab, et on raske öelda, milline see roll täpsemalt praegu on või on eelnevalt olnud, individuaalsel või kollektiivsel tasandil. Tihtipeale on tõlkijaid kujutatud vaid nimede loeteluna. Selles ei ole tegelikult midagi imekspandavat, sest me oleme ju esmajoones huvitatud tõlkest ja seepärast on lihtne luua endale kujutelma, et tõlkijad ei olegi muud kui ainult tõlkijad. Kuid tõlkijatel on oma identiteet, mis ei piirne ainult nende ametiga. Pym peab oluliseks luust ja lihast tõlkijaid, kellest arusaamiseks peaks selgitama, miks nad üldse tõlkimisega tegelema hakkasid ja miks nad tõlkimise



lõpetasid. Häid vastuseid nendele küsimustele saab vaid vaadates lähemalt tõlkijate isiklikku minevikku. (Pym 1998: 160–166).

Käesoleva magistritöö raames vaadeldaval perioodil oli üks viljakamaid (ELK 1991–1999) ja armastatuid tõlkijaid Vladimir Beekman ja seega oleks kohane anda temast lühike ülevaade. Vladimir Beekman sündis 23. augustil 1929 Tallinnas ja suri 3. oktoobril 2009. Ta õppis Nõmme ja Narva algkoolides, Tallinna 21. keskkoolis ning lõpetas Tallinna Polütehnilise Instituudi keemiainsenerina. 1953–1956 oli ta Eesti Riikliku Kirjastuse ilukirjanduse osakonna juhataja, 1983–1995 Eesti Kirjanike Liidu esimees ning on eri aastatel olnud selle juhatuse liige, sekretär ja esimene sekretär. 1975–1984 oli ENSV Ülemnõukogu saadik ning 1970–74 ja 1984–1989 NSVL Ülemnõukogu saadik. (Postimees 2009). (Eesti Entsüklopeedia 14. Eesti Elulood 2000: 34).

Alates 1956. aastast oli Vladimir Beekman kutseline kirjanik ja tõlkija. Ta on avaldanud 9 luulekogu, 1 poeemi, 6 romaani, 6 pikemat jutustust, 7 reisiraamatut, 5 lasteraamatut (nt. „Aatomik“, „Raua-Roobert“). Beekman on üks kõige viljakamaid tõlkijaid, kes on eesti keelde vahendanud luuletusi, proosat ja romaane saksa, rootsi, hollandi, taani, vene, tšehhi, läti ning flaami keelest. Kõige tuntumad on Astrid Lindgreni teoste tõlked. Vladimir Beekman ise on Lindgreni kohta öelnud, et Astrid oli esimene nendest huvitavatest noorsookirjanikest, kelle peale ta juhtus. Beekmani sõnul oli Astrid Lindgren tõeliselt hea kirjanik raamatust raamatusse. Samuti on Beekman öelnud: „Peale selle ta nähtavasti sobis mulle. Kõik see keelega mängimine, tema nimede väljamõtlemine, see oli väga põnev. Nagu ristsõna lahendamine ja samas oli hiiglatore, kui see veel välja tuli. Ja kui siis veel pärast raamatu ilmumist tähele pandi, kui vaimukalt, siis see loomulikult vaid kannustas.“ (Õhtuleht 2009). (SL Õhtuleht 2008).

1990. aastatel oli teisigi tõlkijaid, kes peaaegu igal aastal olid kõige rohkem nimetusi tõlkinud tõlkijate seas (ELK 1991–1999). Üheks nendest oli Ethel Aesma, kes 1963. aastal lõpetas kaugõppes Tartu Ülikooli ajakirjanduse eriala, kes 1951–1952 töötas ENSV Kirjandus- ja Kirjastusasjade Peavalitsuses (GLAVLIT) tsensorina, kuhu ta võeti tööle eeskätt tänu heale vene keele oskusele, ning kes on lastekirjanduses eeskätt tuntud kui Edgar Rice Burroughsi Tarzani raamatute tõlkijana

koostöös Paide kirjastusega Stella. (Tartu Ülikooli koduleht). (Aesma 2005: 57). (ELK 1991–1999).

Samuti võiks nimetada tõlkijat Tiit Heidmets, kes on lastekirjanduse valdkonnas käsitletaval perioodil teinud koostööd peamiselt kirjastusega Egmont Estonia, olles inglise keele tõlkija ning ka toimetaja. Tiit Heidmets on eesti lastele vahendanud mitmeid autoreid, enim Walt Disney't. (ELK 1991–1999). Kuigi käesoleva töö autor oleks soovinud kirjutada Tiit Heidmetsast pisut lähemalt, siis peab kahetsusega tõdema, et rohkem informatsiooni oli raske leida.

Kokkuvõtteks võiks öelda, et tõlkijal on vastutusrikas ülesanne tõlgitavat teost ja seeläbi ka lähtekultuuri sihtkultuuris adekvaatselt kajastada. Lastekirjandusele iseloomuliku joonena peab tõlkija suutma arvestada lugeja ealise eripäraga ning ta peab omama teadmisi nii lähte- kui ka sihtkultuurist. Lisaks tuleb kindlasti kasuks see, kui tõlkija teeb oma tööd armastusest lähtekultuuri ja tõlkimise vastu.

## JÄRELDUSED

Peamised järeldused, milleni töö autor jõudis lähtuvalt töö eesmärgist, milleks oli anda ülevaade sellest, mida, kui palju ja mis keeltest tõlgiti lastekirjanduse teoseid eesti keelde aastatel 1991–1999, võib lühidalt kokku võtta järgnevalt.

Nõukogude Liidu koosseisus olles oli põhitähelepanu suunatud vene kirjanduse ja teiste liiduvabariikide kirjanduste vahendamisele eesti keelde. See aga põhjustas lünki ülejäänud maailma kirjanduste kontekstis. Töö põhjal saab teha järelduse, et 1990-ndatel hakati lastekirjanduses neid lünki hoogsalt täitma, sest põhirõhk liikus vene keelest tõlkimiselt inglise keelest tõlkimisele. Kordades vähem, kuid siiski arvestatavalt tõlgiti ka skandinaavia maade keeltest ja teistest euroopa riikide keeltest. Vene keel langes tahaplaanile.

Töö põhjal võib ka järeldada, et töös kirjeldatud polüsüsteemide teooria järgi võttis tõlkekirjandus 1990-ndate lastekirjanduses keskse positsiooni ja seda kõige tugevamalt proosa valdkonnas. Selline olukord vastas polüsüsteemide teooria väljatöötaja Itamar Even-Zohari kolmandale tingimusele, mille järgi tõlkekirjandus võtab kirjandussüsteemis keskse koha siis, kui kirjanduses ilmnevad pöördepunktid, kriisid või kirjanduslikud vaakumid. Samuti saab öelda, et 1990-ndate esimesed aastad olid tõlkimises ja kirjastamises suhteliselt vaiksed, kuid alates 1993.–1994. aastast algas aktiivne tõlketegevus, mis kasvas iga aastaga. Näiteks 1999. aastal oli tõlkeid inglise keelest 8,5 korda rohkem kui 1991. aastal. Seega tõlgete keskne positsioon lastekirjanduses oli tugevaim just vaadeldava kümnendi lõpus.

## KOKKUVÕTE

Käesolev magistritöö seadis eesmärgiks kaardistada olukorda lastekirjanduse tõlkimises eesti keelde 1990. aastatel. Sihiks oli koostada tõlkelugu, mis annaks ülevaate sellest, mida, kui palju ja mis keeltest sel perioodil tõlgiti.

Nimetatud ajajärgul toimus mitmeid muutusi ning mitte ainult kirjanduselus. 1991. aastal lagunes Nõukogude Liit ja Eesti koos teiste liiduvabariikidega taastas oma iseseisvuse. Koos sellega saabus vabadus ka kirjandusse ja kõigesse sellega seonduvasse. Sealhulgas kirjastamistegevusse. Eelneval 50 aastal toimus plaanimajandus, kõik korraldati tsentraalselt ning käsud tulid Moskvast. Seal otsustati väljaantavad nimetused ja nende tiraaž. Moskva korraldusel levitati tol ajal ainult vene ja teiste liiduvabariikide kirjandust, muust maailmast olid okupeeritud riigid eraldatud. Seetõttu olid tõlkekirjanduses esikohal tõlked vene ja teiste vennasrahvaste keeltest. Raamatute väljaandmisega tegeles vähem kui 10 kirjastust. 1990-ndate alguses, kui toimus üleminek turumajandusele, kasvas kirjastuste arv märkimisväärselt. Igal ettevõttel oli õigus tegeleda millega iganes ta soovis ja nii tekkiski mitusada äriühingut, mille põhikirjas sisaldus punkt kirjastustegevuse kohta. Enamus sellistest ettevõtetest üllitas siiski vaid ühe või äärmisel juhul paar nimetust. Kirjastused, mis tegelesid teoste väljaandmisega aktiivselt ning olid peamised lastekirjanduse avaldajad olid Eesti Raamat, Tiritamm, Egmont Estonia, Koolibri, Valgus, Olion, Sinisukk.

20. sajandi viimase kümnendi algusaastad olid suhteliselt segased ja keerulised. Majanduslikult olid rasked ajad ning ettevõtted kartsid pankrotti minemist. Üritati võimalikult odavalt hakkama saada. See aga tähendas, et algupärase kirjanduse avaldamise asemel tegeleti tõlkekirjandusega. Lisaks odavusele seati tõlkekirjandus esiplaanile ka sellepärast, et teha tasa tühimikke, mis olid eesti kirjandusse tekkinud muust maailmast eraldatuse tõttu. Käsitletava perioodi esimestel aastatel ilmus nimetusi küll veel suhteliselt tagasihoidlikult, kuid alates 1990-ndate keskpaigast muutus kirjastamistegevus aktiivseks. Nagu tuntud eesti lastekirjanduse uurijad on öelnud, tuli just lastekirjanduses eriti selgelt esile tõlkekirjanduse pealetung.

Töö autor kasutas olukorra kaardistamiseks Eesti Lastekirjanduse Keskusest saadud bibliograafiaid. Neid analüüsides oli võimalik selgeks teha, et 1990. aastatel oli eesti

lastekirjanduses valdavalt valitsevaks tõlkekirjandus. Olukorda vaadeldi viie valdkonna – proosa, aime- ja rakendusliku sisuga kirjandus, rahvaluule, luule, koomiksid – lõikes. Selgus, et kõige suurem tõlkekirjanduse ülekaal esines proosa ja koomiksite valdkonnas, kus algupäraste teoste arv vaadeldava perioodi lõpus jäi kordades alla tõlketeostele. Väga palju tõlgiti maailmakuulsate ja nii laste kui ka täiskasvanute hulgas armastatud kirjanike töid, nt. Astrid Lindgren, Hans Christian Andersen, vennad Grimmid jt. Aime- ja rakendusliku sisuga väljaannete puhul olid algupärane looming ja tõlked rohkem tasakaalus. Rahvaluules andsid tooni tõlked, kuid luule valdkonnas olid esikohal Eesti autorite teosed. Seega analüüsi käigus joonistusid välja üldised suunad, mida lastekirjanduses 1990-ndatel juurutati.

Töö käigus kujunes välja ka keelte edetabel, millest tõlgiti enim lasteraamatuid. Esikoha hõivas ülekaalukalt inglise keel 689 nimetusega, teisel kohal oli rootsi keel 73 nimetusega. Ülejäänud keelte vahel nii suurt lõhet ei olnud. Kokku tõlgiti käsitletaval perioodil 15 keelest. Nõukogude ajal valitsevaks olnud vene keel taandus tahaplaanile kohe pärast Eesti iseseisvumist. Seega joonistus siin välja trend, et maailma avanedes võeti suund ida asemel läände ning lastele vahendati üsna rikkalik valik erinevaid kultuure.

Lõpetuseks võiks lisada, et kuni viimase ajani ei pööratud lastekirjandusele väga suurt tähelepanu. Kirjanduslugudest oli lastekirjandus kas täiesti välja jäetud või mainitud ainult põgusalt. Samas on lastekirjandus oluline osa üldisest kirjandussüsteemist, kuna see on abivahend, mis aitab lapsi harida, tutvustada neile võõraid kultuure ning õpetada austama kõiki maailma rahvaid. Seega peaks lastekirjandusega aktiivselt tegelema ning töö autor loodab käesoleva tööga anda oma väikese panuse.

## **SUMMARY**

### **Translation of children's literature from foreign languages into Estonian during 1991–1999**

Children's literature is often thought of as secondary and as something that does not deserve much attention. But children's literature is actually very important because it helps to shape children into what they are as adults. Books are supposed to acquaint children with the surroundings and teach things about the world. Children's books are the educator of their reader. And translations are very important because they are means to provide children with knowledge about other cultures, nations and their customs.

The objective of this master's thesis is to give an overview of the situation the Estonian children's literature was in during the period 1991–1999. That means that the author of this thesis is trying to map what, how much and from which languages was being translated into Estonian during the said period.

For that purpose, the thesis is divided into three chapters. The first chapter is mostly theoretical and gives an overview of how to compile a translation history. This chapter also introduces the main principles of the polysystem theory developed by Itamar Even-Zohar. According to that theory, translations do not tend to take a central position in a literary system. However, this thesis shows that in Estonian children's literature translations became far more important than the original literature. That is due to the fact that during the 50 years that preceded the period under observation, Estonia was isolated from most of the world and that caused some caps in our literary system that could only be filled by translations. The first chapter also tries to explain what exactly is children's literature. The author points out various ways to define children's literature and indicates which definition is most common.

The second chapter concentrates on the definition of culture since translation is mediation of cultures. In this chapter, the author also explains the characteristics of mediation of cultures in children's literature. Children are not very experienced yet as they begin to read books. So there are many factors to take into consideration upon translation of children's literature. The second chapter also looks a little closer at publishing activities and the changes that took place after the Soviet Union fell apart.

The most important change was that publishers did no longer have to follow orders from Moscow. During the first years, not very many books were published because everyone was trying to adjust to the new situation, but in the middle of the decade publishing activities picked up. Mostly translations were published, at least in children's literature, because in addition to filling culture caps, they were cheaper. Another major change was that the number of publishers went from less than ten at the end of 1980s to several hundred at the beginning of the 1990s.

The third chapter is mostly based on bibliographical data obtained from the Estonian Children's Literature Centre. This data was the basis of the author's analysis of what, how much and from which languages was being translated. The results showed that the most translations took place in the field of fiction. The results also revealed that translations were done from total of 15 languages and English was the most dominant one. During the years of occupation, Russian was the most translated language, but immediately after regaining independence, translation activities were oriented to the west and only 17 translations were made from Russian compared to 689 translations from English.

Children's literature has not received much attention in the past; however, that is beginning to change and the author hopes to make a small contribution with this thesis to further research of children's literature.

## KASUTATUD KIRJANDUS

Aesma, Madis. 2005. Nõukogude tsensuurisüsteemi loomine ja organisatsiooniline väljakujunemine Eesti NSV-s 1940-41 ja 1944-53. Bakalaureusetöö. Tartu Ülikool.

Bertilles, Yvonne. 2003. *Beyond Identification. Proper Names in Children's Literature*. Åbo: Åbo akademis förlag.

Eelmaa, Epp; Koger, Tõnu. 1993. Valik andmeid ja mõtteid Eesti kirjastamisalt. Raamatukogu nr. 2, 24.

Eesti Entsüklopeedia 14. Eesti Elulood. 2000. Vladimir Beekman. Tallinn: Eesti Entsüklopeediakirjastus, 34.

Eesti Lastekirjanduse Keskuse aastate 1991–1999 bibliograafiad. Tallinn: Eesti Lastekirjanduse Teabekeskus.

Even-Zohar, Itamar. 2004. The position of Translated Literature within the Literary Polysystem. In Venuti, Lawrence (ed.) 2004. *The Translation Studies Reader*. Routledge, London, New York, 199–204.

Hatim, Basil. 2001. *Teaching and Researching Translation*. Pearson Education Limited.

Heinmaa, Ulvi. 1993. Eestikeelne lasteraamat (1985–1991) ja selle lugeja. Diplomitöö. Tallinna Pedagoogikaülikool.

Kivirähk, Andrus. 2000. Lastekirjandus kui delfiin. Eesti Lasteraamatukogu lastekirjanduse ja lastekultuuri almanahh Nukits. Tallinn: Eesti Lasteraamatukogu, 2–5.

Krusten, Reet. 1995. *Eesti Lastekirjandus*. Tartu: Elmatar.

Krusten, Reet. 2003. Mis on lastekirjandus? Eesti Lastekirjanduse Teabekeskuse lastekirjanduse ja lastekultuuri almanahh Nukits. Tallinn: Eesti Lastekirjanduse Teabekeskus, 16–19.



Krusten, Reet; Kumberg, Krista; Mürsepp, Mare; Niitra, Mari; Ojala, Hille; Palm, Jaanika; Reidolv, Malle; Tarrend, Ave. 2006. Lastekirjanduse sõnastik. Tallinn: Eesti Lastekirjanduse Teabekeskus.

Kumberg, Krista. 2000. Tõlkekirjandus näitab keelt. Eesti Lastekirjanduse Teabekeskuse lastekirjanduse ja lastekultuuri almanahh Nukits. Tallinn: Eesti Lastekirjanduse Teabekeskus, 21–23.

Kumberg, Krista. 2011. Lastekirjandus on rikas. Postimehe lisa AK, 12.03.2011, 10.

Laanpere, Helle. 2002. Kuidas elad, raamatulaps? Rahvakultuur üleminekuaja lasteraamatutes. Eesti Lastekirjanduse Teabekeskuse lastekirjanduse ja lastekultuuri almanahh Nukits. Tallinn: Eesti Lastekirjanduse Teabekeskus, 12–17.

Liivaku, Uno. 1987. Trükisõna koht Eesti rahvuskultuuris. Keel ja Kirjandus nr. 9, 521–528.

Liivaku, Uno. 1995. Eesti raamatu ajalugu. Tallinn: Monokkel.

Lott, Mare.; Möldre, Aile. 2000. Lühike Eesti raamatu ajalugu. Tallinn: Eesti Rahvusraamatukogu.

Mälg, August. 1995. Varandustest raamatuis. Eesti Lasteraamatukogu lastekirjanduse ja lastekultuuri almanahh Nukits. Tallinn: Eesti Lasteraamatukogu, 1.

Möldre, Aile. 2005. Kirjastustegevus ja raamatulevi Eestis aastail 1940–2000. Tallinn: TLÜ Kirjastus.

Mürsepp, Mare. 1995. Lastekirjanduse uurimisest laias maailmas. Eesti Lasteraamatukogu lastekirjanduse ja lastekultuuri almanahh Nukits. Tallinn: Eesti Lasteraamatukogu, 18–19.

Mürsepp, Mare. 2004. Lastekirjandus kui õõnestaja, kukutaja, kummutaja. Eesti Lastekirjanduse Teabekeskuse Toimetised nr. 1. Tallinn: Eesti Lastekirjanduse Keskus, 4–18.

Müürsepp, Mare. 2005. 20. sajandi lõpp Eesti lastekirjanduses maailma lastekirjanduse *fin de siècle*'i arutelu taustal. Eesti Lastekirjanduse Toimetised nr. 2. Tallinn: Eesti Lastekirjanduse Keskus, 36–51.

Oittinen, Riitta. 2006. No Innocent Act: On the Ethics of Translating for Children. *In* van Coillie, Jan; Verschueren, Walter P. (ed.). *Children's Literature in Translation. Challenges and Strategies*. St. Jerome Publishing, 35–45.

Ojala, Hille. 2005. Noortekirjanduse mõistest ja spetsiifikast. Eesti Lastekirjanduse Toimetised nr. 2. Tallinn: Eesti Lastekirjanduse Keskus, 122–137.

Palm, Jaanika. 2000. Lastekirjanduse piirid ja piiritlematus. Eesti Lastekirjanduse Teabekeskuse lastekirjanduse ja lastekultuuri almanahh Nukits. Tallinn: Eesti Lastekirjanduse Teabekeskus, 6–7.

Palm, Jaanika. 2001. Lastekirjandus Eesti meedia peeglis 1990. aastatel. Eesti Lastekirjanduse Teabekeskuse lastekirjanduse ja lastekultuuri almanahh Nukits. Tallinn: Eesti Lastekirjanduse Teabekeskus, 7–9.

Palm, Jaanika. 2003. Lastekirjandus – pedagoogika või kunst? Eesti Lastekirjanduse Teabekeskuse lastekirjanduse ja lastekultuuri almanahh Nukits. Tallinn: Eesti Lastekirjanduse Teabekeskus, 20–22.

Pascua, Isabel. 2003. Translation and Intercultural Education. *In* Meta: Translators' Journal, Volume 48, Number 1-2. [WWW] <http://id.erudit.org/iderudit/006974ar> (vaadatud 19.04.2011).

Postimees 2009. Suri Vladimir Beekman. Postimees 4. oktoober 2009. [WWW] <http://www.postimees.ee/?id=171136> (vaadatud 19.04.2011).

Pym, Anthony. 1998. *Method in Translation History*. Manchester: St. Jerome Publishing.

Rande, Anne; Talvi, Krista; Tungal, Leelo; Liivat, Anto. 2001. Avalik pöördumine. Eesti Lastekirjanduse Teabekeskuse lastekirjanduse ja lastekultuuri almanahh Nukits. Tallinn: Eesti Lastekirjanduse Teabekeskus, 56.

Reidolv, Malle. 2005. Väikelastekirjanduse mustrist kolmkümmend aastat hiljem. Eesti Lastekirjanduse Toimetised nr. 2. Tallinn: Eesti Lastekirjanduse Keskus, 52–64.

SL Õhtuleht 2008. Tõlkija Beekmani esimene armastus oli Astrid Lindgren. SL Õhtuleht 19. aprill 2008 [WWW] <http://www.oh tuleht.ee/276105> (vaadatud 19.04.2011).

Soosaar, Enn. 1980. Tõlkeilukirjandus 1979 (vaatlusi ja tähelepanekuid). Looming 1980 nr 4, 564–575.

Soosaar, Enn. 1993. Vabadus on vastutus. Looming, maikuu number, 688–692.

Sütiste, Elin. 2008. „Hea tõlke“ konstrueerimine tõlkekriitikas (ajakirjas „Eesti Kirjandus“ aastail 1906–1922 avaldatud tõlkearvustuste põhjal). – Rmt: Veidemann, Rein; Kirme, Maris (toim.), Kriitika diskursus: minevik ja tänapäev. Acta Universitatis Tallinensis. Tallinna Ülikooli Toimetised. Tallinn: Tallinna Ülikooli Kirjastus, 95–136.

Talvet, Jüri. 2005. Maailmakirjanduse kodustamise küsimusi. Keel ja Kirjandus nr. 6, 433–441.

Tamberg, Anne. 2009. Ülevaade hollandikeelse kirjanduse eestindamisest. Magistritöö. Tallinna Ülikool.

Tamm, Marek. 2011. Ott Ojamaa ja Eesti tõlkelugu. Keel ja Kirjandus nr. 2, 129–132.

Tarrend, Ave. 2003. Miks Reggi ei ole Sipsik? Eesti Lastekirjanduse Teabekeskuse lastekirjanduse ja lastekultuuri almanahh Nukits. Tallinn: Eesti Lastekirjanduse Teabekeskus, 33–37.

Tarrend, Ave. 2004. Sipsik, Sõnni Siim ja sõbrad seiklemas sakslaste juures. Eesti Lastekirjanduse Teabekeskuse Toimetised nr. 1. Tallinn: Eesti Lastekirjanduse Keskus, 80–114.

Tarrend, Ave. 2005a. Translations of Children's Literature in the Clutches of Ideology: the case of Estonia. In Webb, Jean; Mürsepp, Mare (ed.). Sunny Side of Darkness: Children's Literature in Totalitarian and Post-Totalitarian Eastern Europe. Tallinn: TLÜ Kirjastus, 66–96.

Tarrend, Ave. 2005b. Tõlge täidab tühikut: kaasaegse eesti laste- ja noortekirjanduse valged laigud. Eesti Lastekirjanduse almanahh Nukits. Eesti Lastekirjanduse Keskus, 30–36.

Tartu Ülikooli koduleht. Ajakirjanduse ja kommunikatsiooni instituudi vilistlaste nimekiri. [WWW] <http://aki.ut.ee/webpage/id/44> (vaadatud 23.04.2011).

Torop, Peeter. 1999. Kultuurimärgid. Tartu: Ilmamaa.

Torop, Peeter. 2002a. Tõlge kui kultuurimehhanism. Keel ja Kirjandus nr. 12, 848–854.

Torop, Peeter. 2002b. Tõlkesund. – Rmt: Sarapik, Virve; Kalda, Maie; Veidemann, Rein (koost.). Kohandumise märgid. Tallinn: Underi ja Tuglase Kirjanduskeskus, 195–206.

Toury, Gideon. 1995. Descriptive Translation Studies and Beyond. Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins Publishing Company.

Tsiviilseadustiku üldosa seadus – RT I 2002, 35, 216.

Urmet, Jaak. 2002. Nõukogude Eesti lastekirjanduse rikkalik pärand ootab avastamist. Eesti Lastekirjanduse Teabekeskuse lastekirjanduse ja lastekultuuri almanahh Nukits. Tallinn: Eesti Lastekirjanduse Teabekeskus, 9–11.

Õhtuleht 2009. Suri Vladimir Beekman. Õhtuleht 4. oktoober 2009, <http://www.oh tuleht.ee/349047> (vaadatud 19.04.2011).